

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

diplomová práce

**DĚJINY PEDAGOGIKY
JAKO PŘEDMĚT MUZEJNÍ EDUKACE**

Olomouc 2021

Vedoucí práce

Mgr. Pavel Neumeister, Ph.D.

Autor práce

Bc. Barbora Pavelková

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Dějiny pedagogiky jako předmět muzejní edukace“ vypracovala samostatně a s použitím uvedené literatury a pramenů v souladu s Disciplinárním řádem pro studenty Pedagogické fakulty univerzity Palackého a se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

V Brně , dne 11.10. 2020

Bc. Barbora Pavelková

Poděkování:

Děkuji Mgr. Pavlu Neumeisterovi, Ph.D.

za jeho mimořádnou toleranci a trpělivost a odborné vedení po celou dobu vedení práce.

Bibliografický záznam

PAVELKOVÁ, Barbora. *Dějiny pedagogiky jako předmět muzejní edukace: diplomová práce*.
Olomouc: univerzita Palackého, Fakulta pedagogická, Katedra výtvarné výchovy, 2021.
Vedoucí diplomové práce: Mgr. Pavel Neumeister, Ph.D.

Anotace

V diplomové práci řeším dějiny pedagogiky jakožto předmět muzejní edukace. Charakterizuji dějiny pedagogiky jako dějiny výchovné teorie a praxe, tak abych byla s jejich pomocí schopná zanalyzovat existující muzejně edukační programy zaměřené na dějiny pedagogiky ve vybraných institucích. Následně navrhuji svůj scénář muzejní prezentace k tématu dějin pedagogiky a v návaznosti na tento scénář vytvářím metodický doprovod muzejní prezentace.

Klíčová slova

dějiny pedagogiky, dějiny výchovné teorie a praxe, muzejní edukace, muzejně edukační programy, scénář muzejní prezentace

Annotation

This master's thesis focuses on the history of pedagogy as a subject of museum education. It characterizes the history of pedagogy as the history of education in theory and practice. Thanks to this, it can be used to analyse existing museum education programmes specialising in the history of pedagogy in selected institutions. Subsequently, the author proposes an outline of a museum presentation on the history of pedagogy, and afterwards, creates accompanying methodology for the outlined presentation.

Keywords

history of pedagogy, history of education, museum education, museum education programmes, museum presentation, presentation outline

Obsah

Obsah.....	7
1. Úvod.....	11
2. Vymezení pojmů a základních nepřímých důkazů dějin pedagogiky (jako dějiny výchovné teorie a praxe).....	14
2.1. Výchovná praxe.....	14
2.2. Výchovná teorie.....	14
2.3. Dějiny.....	14
2.4. Geopolitický prostor.....	15
2.5. Základní faktory pro vznik a rozvoj pedagogiky.....	15
2.5.1. Písmo.....	16
2.5.2. Technologický pokrok.....	16
2.5.3. Ekonomický vývoj.....	17
2.5.4. Hierarchizace společnosti.....	18
2.5.5. Vznik a rozvoj legislativy.....	18
2.5.6. Náboženství.....	19
2.5.7. Školský systém.....	19
3. Charakteristika dějin pedagogiky.....	19
3.1. Starověk.....	19
3.1.1. Mezopotámie.....	20
3.1.1.1 Písmo.....	20
3.1.1.2. Technologický pokrok.....	20
3.1.1.3. Ekonomický vývoj.....	21
3.1.1.4. Hierarchizace společnosti.....	21
3.1.1.5. Vznik a rozvoj legislativy.....	21
3.1.1.6. Náboženství.....	22
3.1.1.7. Školy, jako záměrné instituce.....	22
3.1.2. Egypt.....	22
3.1.2.1. Písmo.....	22
3.1.2.2. Technologický pokrok.....	23

3.1.2.3. Ekonomický vývoj.....	23
3.1.2.4. Hierarchizace společnosti.....	24
3.1.2.5. Vznik a rozvoj legislativy.....	24
3.1.2.6. Náboženství.....	25
3.1.2.7. Školy, jako záměrné instituce.....	25
3.1.3. Atény.....	26
3.1.3.1. Písmo.....	26
3.1.3.2. Technologický pokrok.....	26
3.1.3.3. Ekonomický vývoj.....	27
3.1.3.4. Hierarchizace společnosti.....	27
3.1.3.5. Vznik a rozvoj legislativy.....	27
3.1.3.6. Náboženství.....	28
3.1.3.7. Školy, jako záměrné instituce.....	28
3.1.4. Sparta.....	30
3.1.3.1. Písmo.....	30
3.1.2.2. Technologický pokrok.....	30
3.1.2.3. Ekonomický vývoj.....	30
3.1.2.4. Hierarchizace společnosti.....	30
3.1.2.5. Vznik a rozvoj legislativa.....	31
3.1.2.6. Náboženství.....	31
3.1.2.7. Školy, jako záměrné instituce.....	32
3.1.5. Řím.....	32
3.1.5.1. Písmo.....	32
3.1.5.2. Technologický pokrok.....	33
3.1.5.3. Ekonomický vývoj.....	33
3.1.5.4. Hierarchizace společnosti.....	33
3.1.5.5. Vznik a rozvoj legislativy.....	34
3.1.5.6. Náboženství.....	34
3.1.5.7. Školy, jako záměrné instituce.....	34
3.2. Středověk (476 – 1492).....	35
Patristika a Augustinus Aurelius v raném středověku.....	36
Vznik univerzit, scholastika a Tomáš Akvinský.....	37

3.3. Novověk.....	38
3.4. Školství na území dnešní České republiky.....	38
3.4.1. Jan Ámos Komenský.....	39
3.4.2. Školské reformy 18. a 19. století.....	41
3.4.3. Školství první Československé republiky.....	44
3.4.4. Výchova a škola v socialistickém ČSR – 50. léta.....	45
4. Muzejně edukační programy.....	47
4.1. Analýza muzejně edukačních programů zaměřené na dějiny pedagogiky v Národním pedagogickém muzeu a knihovně J. Á. Komenského v Praze a v Komenského muzeu v Přerově.....	48
5. Návrh scénáře muzejní prezentace k tématu dějin pedagogiky a metodického doprovodu muzejní prezentace.....	51
Název edukačního programu.....	51
Anotace programu.....	51
Cílová skupina edukačního programu.....	51
Cíle programu v rovině školního vzdělávání – propojení se školním kurikulem.....	51
Cíle programu v rovině edukace v kultuře.....	52
Obsah programu.....	52
Expozice na kterou program navazuje a jakým způsobem působí na žáka?.....	52
Exponát nositelem obsahu programu.....	52
Vědomosti, dovednosti a hodnoty obsahem programu.....	52
Souvislosti programu a školního kurikula.....	53
5.1. Scénář edukačního programu v muzeu.....	53
1. Vstupní evokace.....	53
2. Hlavní část programu: <i>proměna</i> stylu výuky a pomůcek od dob Jana Ámose Komenského, habsburské monarchie, první republiky a 50. let 20. století.....	54
3. Závěrečná reflexe.....	57
Pomůcky.....	58
5.2. Scénář edukačního programu ve školní třídě.....	58
1. vstupní evokace.....	58
2. výstava je složena ze 4 tříd. Uvidíme jak se měnil styl výuky a pomůcek od dob J. Á. Komenského, habsburské monarchie, první republiky a 50. let 20. století.....	58

3. Závěrečná reflexe.....	62
3.3. Metodický doprovod muzejní prezentace – muzejní kufřík.....	63
3.3.1 Pracovní listy.....	63
3.3.2. Edukační hra.....	72
Závěr:.....	73
Zdroje:.....	74
Internetové zdroje:.....	77
Seznam příloh:.....	79
Přílohy:.....	80

1. Úvod

Muzejní edukace jako předmět zájmu prošla v nedávném období řadou změn....ted' ty změny. Tento vývoj je zachycen nejen v návštěvnosti najít čísla, ale i v množství odborných publikací věnující se tomuto tématu. Není divu, že i má diplomová práce se objevuje na půdě UP, neboť právě doc. Mgr. Šobáňová, Ph.D je přední evropskou odbornicí dává impulsy pro rozvoj tohoto oboru.

Práce muzejního pedagoga ale i cíle muzea jakožto instituce je uchovávat a předávat informace o minulosti z hmotných, povětšinou archeologických materiálů, z psaných či tištěných zdrojů či z výpovědí pamětníků, tak abychom se z nich v současnosti poučili¹. Mezi další ambice této instituce patří inspirování k dalším objevům či studiím a to právě na základě nejen poznání ale i porozumění historii. Způsob života našich předků, jejich kultura, vzdělání a výchova, to vše je hlavním předmětem zájmu muzejní pedagogiky věnující se dějinám pedagogiky. Mít možnost vědět a vidět, jak se způsob vzdělávání měnil a jaké důvody k tomu vedli, je dle mého názoru velice potřebné, zvláště nyní, v době, kdy se stále mění pravidla a pro tvořivého pedagoga je nezbytné se opírat o dva základní pilíře – tradice a současná praxe. Dějiny, přiznejme si to, velká část žáků moc ráda nemá, nezajímají je, nebo se ztrácejí v souvislostech, je to i na základě velkého množství vstupních dat. Já sama vím, jak je náročné zaujmout mladou generaci nových učitelů, aby porovnali získané poznatky s pedagogickou praxí, neboť jsem jeden rok působila na gymnáziu a střední odborné škole pedagogické v Brně. Jak tedy učinit dějiny pedagogiky smysluplnější, atraktivně podané a přitom v jasném kontextu? Na tuto otázku může odpovědět a měla by to být její doména právě muzejní pedagogika ve sledovaných muzeích.

Jak ale vše správně zpracovat a použít, aby naše výchovná teorie byla životaschopná? Dle mého názoru se jednoduše neobejdeme bez znalosti a analýzy dějin pedagogiky a historických souvislostí, jenž ji ovlivnily, abychom se poučili z již zavedených a funkčních výchovných teorií a navázali na ně svou aktuální pedagogickou praxí. Pokud se nepoučíme z historie, zbytečně si komplikujeme naši pedagogickou činnost vymyšlením již

¹tzn. podle kontextu a za pomoci exaktních i společenských věd a jejich nástrojů

vyzkoumaných pedagogických teorií, a navíc tím ohrozíme i žáky, kteří nám byli svěřeni, špatně zvoleným metodickým postupem totiž mohou budoucí pedagogové demotivovat své žáky k lepším výkonům a k jejich lepšímu sebevzdělávání.

Tudíž když využijeme poznatky získané z historie a zpracujeme je tak, že je přijmeme za své, vložíme tím do výchovy sebe, a tak budeme pro žáky uvěřitelní a přirození. Žáci velice rychle odhalí pedagoga, který je v problematice o kapitolu před nimi, od pedagoga, který problému rozumí, baví ho a má o něm přehled a se zájmem ho umí od prezentovat, o čemž jsem se přesvědčila při své výše zmíněné dosavadní praxi. Proto ve svém edukačním programu zpracuji získané informace v teoretické části práce podle tzv. didaktické zkratky „tak, aby to byla ještě pravda“, a s pomocí muzejních exponátů stálé expozice školních tříd v Komenského muzeu v Přerově. V žácích bych ráda prohloubila jejich zvědavost a touhu po dalším vzdělávání.

V pluralitní společnosti se nabízí prostor k alternativním způsobům edukace ale jak se v nich správně vyznat, jaký pedagogický směr je funkční a pro koho, jak správně implementovat nové pomůcky, nové technologické možnosti, nové prostory či celkově nové podmínky vzdělávání pro občany České republiky, jakožto občany nejen Evropy, ale i celého globalizovaného světa? Co jiného nám na to může odpovědět, než pomocí analýzy získat ta správná kritéria pro rozhodování v tomto množství alternativních cest edukace? A měl by být pedagog jako v supermarketu a kupovat si tu správnou edukační metodu? Ve své práci dávám tyto otázky do relevance k porovnání školních řádů, uspořádání třídy, využívání školních pomůcek nebo změně písma, což je jasným důkazem aktuálnosti zadaného tématu.

Z předchozích odstavců, kde popisuji své motivační prvky, je zřejmé, že pro svou diplomovou práci dějiny pedagogiky jako předmět muzejní edukace jsem si stanovila dva hlavní cíle jimiž jsou za prvé představit dějiny pedagogiky včetně základních faktorů pro její vznik z hlediska využitelnosti v praxi a za druhé vytvoření takového muzejního edukačního programu, aby byl pro žáky atraktivní i svým provedením.

V první části své diplomové práce nejdříve vymezím faktory na výchovné teorie a praxi, neboť chybí dochované písemné prameny z dob před záměrnou industrializací (kolo, výroba bronzu, výroba železa) dále stanovím geopolitický prostor, který budu sledovat z hlediska vývoje dějin se zvláštním důrazem na řeckou a římskou kulturu a pedagogickou tradici nástupnických států nebo státních útvarů po rozpadu Západořímské říše 476 n. l. a kolonizaci kočovných národů usazujících se v průběhu 6. - 9. stol. n. l. na území právě této říše. U písemně zaznamenaných výchovných teorií bude mým cílem postihnout pedagogické cíle, metody, prostředky a organizační strukturu a filosofický systém, na kterém byla tato pedagogika založena včetně významných představitelů.

V druhé části se zaměřím na muzejní instituce zabývající se dějinami pedagogiky, kterými jsou Národní pedagogické muzeum a knihovna Jana Ámose Komenského v Praze a Komenského muzeum v Přerově. Zanalyzuji jejich muzejně edukační programy,² zda splňují důležitá kritéria, jakými jsou struktura programu, rozsah a hloubka prezentovaných informací, propojení programů s příslušným RVP, správně zvolené metody pro uváděnou cílovou skupinu a využití audiovizuální techniky.

Ve třetí a poslední části si na základě návštěvy výše zmíněného muzea Komenského v Přerově vytvořím svůj vlastní výukový program s pomocí muzejního kufříku se zaměřením na cílovou skupinu žáků vyšších gymnázií do stálé expozice školních tříd. Proč? Byla bych ráda, pokud by práce v budoucnu pomohla dalším studentům či při modelaci výukového programu nebo jako podklad odborných publikací, přinejmenším pro lepší orientaci v tomto oboru.

²ŠOBÁŇ, Marek, David HRBEK a Vladimír HAVLÍK. *Škola muzejní pedagogiky 6*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. ISBN 978-80-244-1871-1.

2. Vymezení pojmů a základních nepřímých důkazů dějin pedagogiky (jako dějiny výchovné teorie a praxe)

Vzhledem k širokému záběru pochopení jednotlivých pojmů výchovná teorie, výchovná praxe a dějiny, je na začátek mé práce definuji tak, jak budou popsány a charakterizovány za účelem metodického postupu mé práce.

2.1. Výchovná praxe

Výchovná praxe je záměrná činnost sloužící k rozvoji osobnosti, teprve od starověku však můžeme mluvit jako o intencionálním naplnění výchovných teorií. Výchovná praxe jako záměrná činnost je mnohem starší nežli výchovné teorie. Je to celkem logické, když společnost nebyla dost strukturalizovaná, že výchova probíhala nápodobou. Již z dob pravěku můžeme díky jeskynním malbám například v Lesaux ve Francii nebo v Býčí skále³ v Moravském krasu domýšlet výchovnou praxi, která probíhala přejímáním vzorů - rodičů a starších členů rodu či kmene.

2.2. Výchovná teorie

Výchovná teorie studuje výchovu jako záměrnou činnost rozvoje osobnosti. Člověk se v průběhu celého svého života vyvíjí a je vychováván, já se však pro potřeby této diplomové práce zaměřím na období dětství a dospívání. Výchovné teorie jsou spojené až s diferenciací lidských činností zajišťujících obživu a změnou struktury společnosti. Tyto výchovné teorie byly předávány z generace na generaci ústní tradicí.

2.3. Dějiny

Rozdělení dějin v mé diplomové práci je chronologické, tudíž časově sousledné. V případě novodobých dějin – 18. a 19. století již budu sledovat tématické nebo také kauzální.

³Nejstarší kresba v Býčí skále | Moskyt. *Moskyt | Geograficko Badatelský Magazín* [online]. Copyright © Moskyt 2000 [cit. 14.03.2021]. Dostupné z: <https://www.moskyt.net/nejstarsi-kresba-byci-skale>

2.4. Geopolitický prostor

Vzhledem k šíři vybrané archeology, archeobiology, antropology a dalšími odborníky můžeme rekonstruovat výchovný proces v mnoha kulturách, ať již jsou vnímány jako primitivní nebo jako rozvinuté. Vybrala jsem si z celosvětové nabídky dějiny pouze těch národů a kmenů, které přímo souvisí či které přímo ovlivňují naši současnost. Proto sleduji region tzv. úrodného půlměsíce zahrnující nejstarší civilizace od Egypta na jihu přes mezopotámskou nížinu až k oblastem dnešního Turecka a Řecka.

2.5. Základní faktory pro vznik a rozvoj pedagogiky

Z archeologických nálezů a jiných vědeckých materiálů lze vnímat, že školní nebo výchovné praxe probíhaly jako záměrné činnosti. Základem mého výzkumu teoretické části je stanovit základní faktory, které vedou k nutnosti racionalizace intencionálního procesu učení, a které jsou obecně antropologické, a proto jsou platné jak dnes, tak i dříve. V 19. století se filozofové pokoušeli o celkové syntézy, které by určili prvotní faktory rozvoje společnosti. Marx měl práci⁴, Darwin teorii přirozeného výběru⁵, Linné účelnost⁶ atd. Po studiu starověkých kultur⁷ jsem názoru, že základními faktory jsou moc, touha po zlepšení své ekonomické a společenské situace nebo potřeba vysvětlit si fyzikální a přírodní jevy.

Nyní se zaměřím na jednotlivé oblasti, kde se výše zmíněné faktory uplatňovaly tak, že vedly k intencionálnímu procesu učení, který v dlouhodobém důsledku dal vzniknout pedagogice v dnešním slova smyslu, proto je lze považovat za nepřímé důkazy výchovné teorie a praxe.

I v dnešní společnosti je patrné, že učení je jedna z nejdůležitějších činností, které přináší rozdíly v pracovním i sociálním životě. Proto, aby se edukace mohla všestranně rozvíjet bylo potřeba několik stěžejních vynálezů a společenských jevů. Patří mezi ně vznik písma, diferenciací společenských vrstev, jejíž projevy lze vysledovat v legislativě, ekonomický pokrok, vyjádřený v obchodu nejdříve směnném později zastoupený měnou nebo

⁴FROMM, Erich. *Obraz člověka u Marxe*. Brno: L. Marek, 2004.s.19. ISBN 80-86263-53-3

⁵KNOTOVÁ, Renáta a Richard KNOT. *Charles Darwin*. Praha: Horizont, 1989. s.53 .Medailóny. ISBN 80-7012-019-3.

⁶PACLT, Jiří. *Carl Linné*. Praha: Orbis, 1947. Kdo je.

⁷ Mezopotámie, Egypt, Atény, Sparta a Řím

náboženství jako odpověď na základní otázky smyslu života. Konkrétní důvody a tím i nepřímé důkazy pedagogiky ve smyslu záměrné činnosti předávání vědomostí a dovednost rozvedu v následujících kapitolách.

2.5.1. Písmo

Domnívám se, že písmo vzniklo za účelem předávat informace a to rychle, přesně a do vzdálených míst. To nepřímo dokazuje minimálně existence rozvinutější správy území spojenou s ekonomickou činností – výběr daní.

Vzhledem k malé dostupnosti, či vysoké základní hodnotě materiálu⁸, na který bylo písmo zaznamenáváno, musela, dle mého názoru, existovat pedagogická teorie, která učila přesnému technologickému postupu záznamu písma. Mezi první systém znaků v mnou určeném geopolitickém prostředí patří klínové⁹, hieroglyfické, hieratické a démonické¹⁰.

Vznik písma podnítil i výzkum v základních vědách potřebných v tehdejších profesích, v námořnictví - astronomie, ve stavitelství – aritmetika a geometrie nebo ve válečnictví – medicína.¹¹

2.5.2. Technologický pokrok

Každý technologický vynález pomohl zjednodušit a zefektivnit výrobní proces. Čím větší technologická náročnost výrobku nebo výrobního procesu, tím větší byly požadavky na specifikaci povolání.

Další nepřímý důkaz výchovy jako výchovné teorie a praxe je nutnost zajistit nejen kontinuitu výroby, ale i neustálé zdokonalování daných vynálezů, což byl v podstatě základ dnešní vědy. Proto se již od starověku objevovaly přidružené školy (dílny) k danému povolání

⁸ Hliněné, měděné a jiné kovové destičky, kůže, kámen

KLÍMA, Josef. *Společnost a kultura starověké Mezopotámie*. 2. dopl. a oprav. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963. s.63

⁹ KLÍMA, Josef. *Společnost a kultura starověké Mezopotámie*. 2. dopl. a oprav. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963. s.66

¹⁰ Egyptské písmo používané pro posvátné rytiny, často doplněné o vysvětlující znak- determinant BAREŠ, Ladislav; VESELÝ, Rudolf; GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Egypta*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 24 ISBN 978-80-7106-971-3.

¹¹ A tím i další diferenciaci industrializace a společnosti, tudíž i nutnost dalších pedagogických postupů

- stavitelství, hrnčičství, koželužství, kovářství, pekařství, truhlářství. Tyto školy se sdružovaly do různých spolků, což bylo ve středověku rozvinuto do cechů.

Jako základní milníky, tzv. nejzásadnější vynálezy, patří výroba ohně, kamenné pazourky, neolitická revoluce, výroba bronzu a železa, vynález kola v Egyptě, rozvoj stavitelství v Řecku, důraz na infrastrukturu v Římě, nebo vynález knihtisku, či střelného prachu, parního stroje a osvojení si elektřiny.

Každý technologický pokrok v jakékoliv vědě vždy přinášel ekonomickou výhodu a s tím spojený ekonomický růst kmene nebo národa.

2.5.3. Ekonomický vývoj

Soběstačnost lovců a sběračů v pravěku postupně změnila neolitická revoluce v usedlý způsob života, jehož limity – hlavně zdrojů, jako jsou keramická hlína, dřevo, opál, železná ruda a jiné kovové rudy, vytvářely nutnost směny s jinými kmeny. S technologickým rozvojem a s tím související stratifikace zboží a zdrojů potřebných k výrobě tohoto zboží převzala klíčovou úlohu měna v podobě nejdříve drahých kovů, poté opracovaných mincí až do dnešního prostředku směny, jako jsou peníze, bitcoiny či dluhopisy.

Směnou činnost mohl výrobce vykonávat jen občas, tudíž bylo zapotřebí nové specializace – obchodníka, který nepochybně musel znát zákony matematiky, základy obchodních strategií, měrný systém, znalosti území i místních zvyků a zákonů – to vše opět nepřímo prokazuje nutnost existence pedagogické činnosti zajišťující kontinuitu prosperity tohoto odvětví.

Na zajištění podmínek, jako je volný a bezpečný průběh cesty, místo (tržiště), kde bude výrobky prodávat, bylo třeba vynaložit dodatečné náklady. Mezi tyto náklady nejčastěji patřily finance na vojáky a biřice, postavení hradeb a tržiště atd., které nejčastěji obstarával panovník či správce města. Proto panovníci vyvinuli ekonomickou činnost výběrem daní. Tento úřad svěřili výběřcím, celníkům a dalším úředníkům, na jejichž schopnosti a znalosti byly kladeny velké teoretické nároky, což považuji za další nesporný nepřímý důkaz podpořený i nálezy účetních záznamů z Mezopotámie.¹²

¹²KLÍMA, Josef. *Společnost a kultura starověké Mezopotámie*. 2. dopl. a oprav. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963. s. 66

Nutným důsledkem rozdílného příjmu z ekonomické činnosti je postupné rozdělení společnosti podle majetku podpořené náboženskými představami o predestinaci tohoto procesu, tím pádem i neměnnosti této hierarchizace.

2.5.4. Hierarchizace společnosti

S nerovností přístupu k důležitým průmyslovým zdrojům, s přírodními podmínkami území, s technologickým pokrokem, s individuální charismatickou osobností panovníka, s pevně vytvořenou legislativou, s nedostatečně podnětným prostředím, nebo s magičností, která byla dávana mimořádným schopnostem a dovednostem, docházelo v průběhu dějin k diferenciaci společnosti, která v rámci zmíněných nerovností byla příčinou hierarchizace společnosti. K úplnému, dnes bychom mohli říci univerzitnímu, či vyššímu odbornému, vzdělání¹³, se tudíž mohli dostat jen ti jedinci, kteří měli dobrý ekonomický základ v rodině nebo měli mimořádné nadání a zároveň velkou odvahu a vůli.

Jako nejtypičtější profese vzniklá při hierarchizaci společnosti a s ní spojené i nutnost vzdělávacího procesu, byla voják a úředník – správce nebo výběřčí daní. S tématem rozdělením společnosti úzce souvisí i vznik práva a jeho vymahatelnost.

2.5.5. Vznik a rozvoj legislativy

Domnívám se, že zákoníky jsou jedno z prvních písemných pramenů, kterým můžeme dokázat výchovu jako záměrnou činnost, neboť právě zákonodárství upravuje vztahy k druhým lidem či k majetku - Chamurappiho zákoník¹⁴, Starý zákon¹⁵

Ústní zvykové právo a později i právo psané považuji za jednu z prvních výchovných teorií v oblasti výchovy celé společnosti. Vymahatelnost zákona se dá považovat za pedagogickou praxi panovníka, kterou uvádí v život pedagogickou teorii, tedy kodex. Tato činnost byla svěřena písařům a právníkům či soudcům, kteří opět pro vykonávání své funkce potřebují splňovat zásadní podmínku, tedy vysokou úroveň vzdělanosti, s níž je opět spojena nutnost pedagogické teorie.

¹³ A tak i k dalšímu strmějšímu ekonomickému rozvoji.

¹⁴KLÍMA, Josef. *Společnost a kultura starověké Mezopotámie*. 2. dopl. a oprav. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963. s.90-96

¹⁵BARTON, John. *Etika a Starý zákon*. Jihlava: Mlýn, 2006 ,s.17 ISBN 80-86498-15-8

Více než jiné faktory je legislativa neodmyslitelně spjatá s náboženskými představami a etickým řádem z toho vzniklým. Jako důkaz tohoto tvrzení uvádím tzv. Zlaté pravidlo všech velkých náboženství lidstva zní: Co nechceš aby druzí dělali tobě, nedělej ty jim!¹⁶

2.5.6. Náboženství

Náboženství od vzniku lidstva poskytuje odpovědi na základní otázky smyslu života a jeho jednotlivých aspektů, a proto každá aktivita člověka v průběhu dějin byla protknuta životem s bohem či bohy, nebo se o to náboženští teoretici, kněží a šamani, alespoň snažili. Dále má funkci spojovací, kdy zdánlivě různé rody propojuje do komunity neboli kmene, které dále přecházejí do ucelených národů. Právě tato jednota pomáhala systematicky zabírat a obsadit území, usadit se a ochránit jej.

Z počátku funkci kněze či šamana vykonávaly osoby s mimořádnými vlastnostmi, jímž se přiznával magický původ¹⁷. Postupně s růstem populace a s vědeckým pokrokem bylo třeba náboženské otázky racionálně vysvětlit. To mělo za následek vznik chrámových škol, které jsou jasným stále však nepřímým důkazem výchovných teorií.

2.5.7. Školský systém

U dochovaných písemných pramenů výchovných teorií a školských „zákonů“ lze vysledovat cíle výchovy, odpovědnost za tuto výchovu, nositele výchovy případně prostředky a metody.

Výchovné teorie a jejich systém se v průběhu dějin opíral především o filosofii, proto v této práci budu odkazovat na nejvýznamnější filosofy své doby. Troufám si říct, že do doby Jana Ámose Komenského byla pedagogika součástí filosofie, i když je systém pedagogiky jako samostatné vědy datován až do poloviny 19. století.

¹⁶ Křesťanství, islám, židovství, indická náboženství

¹⁷ Jak je možné vidět i v dnešní době v primitivních kulturách např. v Amazonii

3. Charakteristika dějin pedagogiky

3.1. Starověk

Starověkem lze dle historiků označit období vzniku a vývoje prvních civilizací v našem geopolitickém prostoru, a ve východní Asii, s jehož začátkem nezbytně souvisí i vznik písma. V rámci těchto společností lze již hovořit o vzdělávání společnosti jako o intencionální činnosti. I když byla společnost u většiny zmiňovaných kultur výrazně hierarchizovaná, své obyvatele vzdělávali a vychovávali pomocí právních kodexů, které vymezovaly hranice, ve kterých se všichni obyvatelé od nejbohatší vlivné vrstvy až po posledního otroka mohli pohybovat, určovali jejich práva a povinnosti ve společnosti.

Největší vliv na cíle současné pedagogické praxe, měla dle mého názoru pedagogika Řecka a Říma¹⁸, jenž oproti ostatním starověkým tendencím se snažili podporovat v žácích a studentech originalitu a jedinečnost sebe sama. Ostatní národy z mnou sledovaného geopolitického prostoru, Mezopotámie, Egypt či Sparta, osobní iniciativu potlačovali a preferovali dokonalou znalost a respekt posvátných textů a znalostem předků a naprostou poslušnost, kterou si vynucovali tvrdými fyzickými tresty.

3.1.1. Mezopotámie

3.1.1.1 Písmo

Z archeologických nálezů je zřejmé, že z území Mezopotámie pochází nejstarší písmo vycházejícího původně z obrázkového písma, tzv. Piktogramů.

Dochovaly se nejen hliněné tabulky dokládající vysokou úroveň hospodářství, které z velké části zaštitřovaly chrámy, ale také tabulky z tzv. Domů tabulek, tehdejší školy, některé s velmi nedokonalým, chybovým písemným projevem, jiné naprosto precizní až krasopisné. Známa jsou také literární díla, převážně oslavující udatnost bohů nebo králů, ač už jde o hymny, báje nebo eposy¹⁹.

¹⁸Považuji v této otázce 3 hlavní konstitutivní prvky nynější kultury: křesťanské náboženství, řecká filosofie a římské právo.

¹⁹ Epos o Gylgamešovi - nejznámější epos té doby

KLÍMA, Josef. *Společnost a kultura starověké Mezopotámie*. 2. dopl. a oprav. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963. s.191

3.1.1.2. Technologický pokrok

S ohledem na kontinentální podnebí a pravidelné střídání dob sucha a záplav, byli obyvatelé Mezopotámie nuceni hospodařit s vodou, s čímž si poradili důmyslnými zavlažovacími systémy na polích nebo ve visutých zahradách Semiradiných. Tyto skutečnosti vnímám jako jasné, i když nepřímé důkazy výchovné teorie a praxe, protože pro vznik takových děl, potřebovali velké množství proškolených lidí s jasnou specializací.

Objevem pluhu, hrncířského kruhu nebo získání bronzu bylo umožněno zefektivnění a větší specializaci výroby a zvýšení výnosu nejen pro vlastní potřebu, tudíž se rozmohl obchod.

3.1.1.3. Ekonomický vývoj

Nejen z historických pramenů a archeologických nálezů vyplývá, že v Mezopotámii převládalo zemědělství, jak pěstování nejrůznějších plodin, tak i chov ovcí, koz a později i včel, na které navazuje řemeslná výroba zpracování zemědělských produktů – tkalcovství, koželužství, pekařství, řeznictví a jiné. Nejen využíváním válečných zajatců pro rozšiřování a zefektivnění výrovy rozdělením práce, vytvořením specialistů na danou fázi výroby, ale i vlastní pílí se postupně vytvářela skupina bohatších a vlivnějších obyvatel, a tím se prohlubovala majetková diferenciaci společnosti a utvářely se jednotlivé společenské vrstvy na jejímž vrcholu byly chrámy, které měly největší vliv na rozkvět hospodářství – redistribuční hospodářství.

Aby v chrámu mohli přerozdělovat pozemky, práci a vybírat daně, či půjčovat peníze, bylo zapotřebí poměrně velké množství písařů a úředníků, kteří by vedli záznamy o hospodaření a ukládali je do chrámového archivu.

3.1.1.4. Hierarchizace společnosti

Na vrcholu společenského žebříčku stáli kněží v honosných chrámech – zikurratech, v pozdějších dobách i s krály – světskými panovníky, jejichž bohatství bylo obrovské, proto začali budovat hradby měst a budovat vojsko. Vojáci se tak stali velice vlivnou společenskou vrstvou, kteří pro krále zajišťovali vojenské zajatce nebo vymáhali dodržování práva.

3.1.1.5. Vznik a rozvoj legislativy

Práva a povinnosti jednotlivých sociálních skupin určoval vládce, jehož slovo bylo zákon. Z dob jednoho z největších vládců Chamurappiho je nejstarší dochovaný tzv. Chamurappiho zákoník vytesán do kamenné stély, ustanovující zákony v oblasti trestního práva, rodinných, dědických a majetkových záležitostí společně s určenými tresty, jež se lišily podle postavení trestané osoby ve společnosti.

3.1.1.6. Náboženství

Polyteistické náboženství založené na zbošťování přírodních jevů, jež si nedokázali vysvětlit rozumem. V zikurratech se postupem času vytvořila společenská vrstva kněží, prostředníků mezi bohy a lidmi, kteří získávali velký politický a společenský význam mezi které patřilo i budování škol a knihoven.

3.1.1.7. Školy, jako záměrné instituce

Stratifikací řemeslných profesí rodiče své chlapce již nevyučovali sami doma ale posílali je do učení k mistrovi daného oboru na dobu nutnou k dokonalému vyučení se, kterého mistr za jídlo a stravu vyučil svému řemeslu. Poté pro něho museli určitou dobu pracovat. Do učení mohli být posláni i otroci.

Vyšší školy vznikaly při chrámech jako školy určené pro písaře, jimiž se mohly stát i ženy, nebo chrámové a později i palácové úředníky. Kromě čtení, psaní a počtům se studenti věnovali vědám- vyšší matematice, geometrii, astronomii a dokonce lékařství.

3.1.2.Egypt

3.1.2.1. Písmo

Ve starověkém Egyptě mělo písmo pro jeho obyvatele nepopíratelně magickou moc. Písmo, nebo spíše psané jméno, zaručovalo jeho nositeli posmrtný život, ten jehož jméno nebude existovat v písemné podobě bude zatracen. Pro posvátné účely, psaní posvátných náboženských textů, výzdoby v chrámech a faraonských hrobkách využívali Egyptané hieroglyfy doplněné vysvětlujícím znakem, determinantem, pro lepší čitelnost. Mezi dochované náboženské texty lze zařadit Texty pyramid nebo Texty rakví.

Potřeba rychlého psaní vedla ke zjednodušení hieroglyfů v písmo hieratické (kněžské) a 6. stol. př. n. l. přineslo další zjednodušení - písmo démotické²⁰, určené pro prostý lid.

Díky archeologickým nálezům včetně písarských škol, se dochovaly přepisy matematických a lékařských textů, výchovných spisů tzv. Soubory moudrých rad do života – nauka Ptahhotepova, vzdělávací texty určené následníkům trůnu zahrnující pravidla etikety, mezilidských vztahů či rady o správném uspořádání života. Mezi dochovanými spisy lze nalézt důležité záznamy související s administrativou a činech panovníků nebo i povídka o Sinuhetovi a jiné bajky a poezie z dob Nové říše.

3.1.2.2. Technologický pokrok

Z dochovaných pramenů a archeologických nálezů lze vyčíst, že v Egyptě existovalo množství vysoce specializovaných povolání²¹ a pro ně určené i vzdělávací instituce, kde další generaci předávali získané poznatky v oborech jako bylo lékařství - důkladná znalost anatomie a vnitřních chorob, astronomie, taktika, matematika, technika – v dokonalém stavitelství pro náboženské účely z trvanlivějších materiálů - pyramid, zádušních chrámů, či skalních královských hrobek dochované až do dnešní doby a staveb z nepálených cihel – klasické obydlí, které zajišťovalo ochlazení v tak tropickém podnebí, v němž nechyběl ani mlýnský kámen pro mletí obilí a pec na pečení chleba, nebo zavlažovacích kanálech spojených s Nilem nebo objevem hodin.

Pověstný u Egyptanů byl jejich přístup k osobní hygieně a používání měkkého mýdla vyrobeného ze zvířecího tuku a křídly při mytí převážně v řece Nilu. Výjimkou nebylo ani používání vonných masť pro zakrytí zápachu či holení si vlasů.

²⁰DONADONI, Sergio. *Egyptský člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2006. s.80. Člověk a jeho svět (Vyšehrad). ISBN 80-7021-813-4.

²¹ Mimo jiné důkazy dokládají nejnovější vykopávky v okolí města Luxor vedené egyptským archeologem Záhí Havásem v blízkosti Údolí králů a Memnónových kolosů Egyptské Pompeje. 'Archeologové v Luxoru objevili 3400 let zapomenuté staré město | iROZHLAS - spolehlivé zprávy. *iROZHLAS - spolehlivé a rychlé zprávy* [online]. Copyright © 1997 [cit. 27.05.2021]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/egypt-luxor-archeologove-vykopavky-nalez-stare-mesto_2104090912_aur

3.1.2.3. *Ekonomický vývoj*

Území Egypta bylo oproti ostatním státům v geopolitickém prostoru, který sleduji, ve své velikosti nejsjednocenější, čemuž přispěla vyspělá státní správa a výběr daní, kdy panovník rozdělil celé území na kraje, tzv. nomy, v kterých ho zastupovali jím dosazení správci, kteří se zodpovídali vezírovi. Daně se v Egyptě platili v naturáliích²², proto bylo nutné, mít přehled o množství dostupných zásob a o očekávaných odvodech, což byla práce právě vezíra, jenž byl po panovníkovi nejvyšší představitel státní správy a moci, proto si ho panovník vybíral z řad velkých učenců, mudrců.²³

Vývoj ekonomie starověkého Egypta přímo závisel na velikosti záplav, protože velkou část obyvatelstva tvořili právě zemědělci s pastevci, a ti odváděli daně právě podle vypěstovaných a sklizených plodin jako byly různé druhy obilí a luštěnin. Pro snadnější a efektivnější práci na poli se chovali býci a osli v domácnostech nechyběly různé druhy drůbeže a stáda ovcí, koz či prasat, která také sloužila jako platidlo.

Řemeslníci zase vyráběli potřebné pomůcky pro zemědělce pomocí kovolitectvím či kovotepectvím., vytáčenou keramiku ve vypalovacích pecích jež dále směřovali.

3.1.2.4. *Hierarchizace společnosti*

Stejně jako v nejstarších sledovaných společnostech byla i v Egyptě společnost přísně hierarchizovaná. Každý občan měl své místo, které mohl opustit pouze velkou pílí a odvahou vyniknout. Na samém vrcholu společnosti byl král - faraon, jakožto potomek bohů, obklopen členy své rodiny, kněžstvem, vojenskými veliteli a úředníky, což dokazuje i existence vícero druhů písma pro různé skupiny obyvatel.

V rozdělení širší společnosti vidím jasný důkaz vlivu vzdělání a umění na postavení lidí ve společnosti a tudíž i nepřímý důkaz výchovných teorií, jelikož mezi privilegované občany řadili nejen lékaře, ale i umělce a řemeslníky. Zatímco zemědělci, občané připoutaní k půdě, jenž jim ani nepatřila, a kteří byli povoláváni na sezónní stavbu pyramid, byli bez

²² Ve formě plodin, masa, či odvedené práce pro stát

DONADONI, Sergio. *Egyptský člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2006. s. 23. Člověk a jeho svět (Vyšehrad). ISBN 80-7021-813-4.

²³ Nejznámější vezírové byli Imhotep, Ptahhotep, Amenhotep

DONADONI, Sergio. *Egyptský člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2006. s.52. Člověk a jeho svět (Vyšehrad). ISBN 80-7021-813-4.

jakýchkoliv privilegií. Za nimi, už byli jen otroci, dlužníci a váleční zajatci, kteří byli majetkem státu.

3.1.2.5. Vznik a rozvoj legislativy

Jak jsem již zmínila²⁴ jednou z dochovaných výchovných textů byly tzv. Soubory moudrých rad do života od různých mudrců či panovníků, které řeší důležitá pravidla, která je potřeba dodržovat - od základů etikety, mezilidských vztahů, správného uspořádání svého života či etiky, s tím, že autoři těchto textů, předpokládali, že se správnému životu lze naučit a stávají se tak, určitým etickým kodexem Egypta, z něhož i vyplývá, že každý jedinec se za své chování bude zodpovídat dle jejich náboženských představ před bohyní pravdy a spravedlnosti Maat. Pod jejíž záštitou soudil faraon – nejvyšší soudce, společně s kněžími a vezírem- ministrem spravedlnosti.

Za důležitý legislativní počín považuji, Haremberův zákoník, jakožto ucelený vládní kodex, vytesaný do kamene, který jasně určuje práva a povinnosti prostého lidu, organizaci armády, úředníků, ale i změnu postavení kněží, jakožto zaměstnanců státu.

3.1.2.6. Náboženství

Život Egyptanů byl silně spjat s jejich náboženstvím mnoha bohů, z nichž nejvyšší byl bůh Hor, nebo Re, jehož vtělením na zemi byl sám faraon, který tak byl jediným prostředníkem jinak přísně oddělených světů božího a lidského.

Egyptské náboženství udávalo obecně mravní závazky a povinnosti upevňující roli státu. Každý Egyptan se snažil žít svůj pozemský život tak, aby si zasloužil život posmrtný. Oproti ostatním náboženstvím se vyznačovalo uctíváním rostlin, zvířat. Uctívání fantaskních bytostí vzniklé spojením člověka a zvířete lze nalézt i v řecké kultuře. Existovalo velké množství bohů, jak centrálních, tak těch regionálních a každý měl svůj význam. Měli boha takřka na všechno.²⁵

Nejvíce důkazů vlivu náboženství na život a výchovu a vzdělání v Egyptě předkládají rozsáhlé archeologické objevy z jejich pohřebišť. Ať již v podobě Knih mrtvých, mumifikovaných tělech, nebo jejich posmrtné výbavě pro každodenní život na onom světě.

²⁴Viz kapitola 3.1.2.1. Písmo

²⁵DAVID, A. Rosalie. *Náboženství a magie starověkého Egypta*. Přeložil Hana VYMAZALOVÁ. Praha: BB/art, 2006. ISBN 80-7341-698-0.

3.1.2.7. Školy, jako záměrné instituce

Dochovaná Egyptská pohřebiště v Údolí králů či královen jsou nepřímým důkazem vysoké úrovně vzdělanosti v oblasti stavitelství, lékařství, malířství, sochařství, ale i hudebních nástrojů- známé jsou flétny, harfy a později také zvonky a tamburíny a mnoho dalších.

Nejvyššího vzdělání dosahovali členové kněžské kasty a vladařovy rodiny v Thébách- sídle faraonů. Movitější řemeslníci dávali své syny do písarských škol – známé jako Domy života, díky nimž se mohli stát uznávanými písaři a jinými státními úředníky. Popřípadě ti nejlepší se mohli dále vzdělávat v specializovanějších oborech - lékařství, architektuře atd.

Řemeslné vzdělání získávali synové od svých otců, popřípadě od jiných řemeslníků, za určitý finanční obnos, s tím, že jestli chlapce řemeslo řádně nenaučí, musí vrátit celý finanční obnos, jenž přijal.

3.1.3. Atény

V našem geopolitickém prostoru²⁶ nám je nejbližší, jak jsem již zmínila na začátku této kapitoly, pedagogika starověkého Řecka a Říma z nichž čerpaly další pedagogické teorie, které následovaly až do současnosti. Aténští filosofové a jedni z prvních pedagogických teoretiků jako jsou Sokrates, Platón nebo Aristoteles, jsou pro nás stále aktuální.

3.1.3.1. Písmo

Mezi nejstarší písemné památky, které mohou dnešnímu člověku demonstrovat myšlení a způsobu života v Aténách a vlastně i v celém Řecku jsou eposy Ílias a Odyssea připisované nejslavnějšímu básníkovi té doby, Homérovi. Tato díla utvářela základ pro řecké náboženství a uspořádání společnosti. Učila se je z paměti všechny děti, a byla mezi všemi Řeky tak uctívána, že dokázala propojovat jinak politicky rozdělené řecké národy, proto se také předčítala při náboženských a jinak společenských slavnostech a událostech.

Kromě eposů se dochovala i lyrická poezie z ostrova Lesbos, oslavující hrdiny a krásu vítězů olympijských her a filosofické spisy.

Aténská filosofie hledala jediný základní princip pro vysvětlení původu a proměnlivosti světa, a tak v sobě zahrnovala, dnes již oddělené vědní disciplíny, jako je

²⁶ Viz. úvod do kapitoly Charakteristika dějin pedagogiky

například matematika, geometrie, astronomie a pedagogika. Kdo by také neznal alespoň podle názvu Thálovu nebo Pythagorovu větu.

3.1.3.2. Technologický pokrok

Poznatky antické filosofie a vědy umožnily vznik dílům s přesnými matematicko - geometrickými proporcemi ať už v sochařství nebo v architektuře, ve které dokázali využít očních klamů, či technologický pokrok v oblasti vynálezů, jenž předběhly svou dobu o několik staletí, jakými byly například Archimédovy hydraulické stroje, Héronův měřič vzdálenosti, vodní kola nebo předchůdci parního stroje.

3.1.3.3. Ekonomický vývoj

Atény byly ve starověku jedním z nejvýznamnějším kulturním a obchodním centrem, probíhal zde aktivní výměnný obchod s blízkými starověkými státy v Středozezemním moři, kdy se začala společnost více diferencovat na bohatou vrstvu obchodníků a řemeslníků, zaměřených na výrobu a prodej vysoce kvalitních výrobků z kovů, kteří však neměli přístup k úřadům a na druhou stranu zchudlé zemědělce, kteří se pro své dluhy ocitli v otroctví pro dluhy z neschopnosti konkurovat levnému dováženému obilí.

3.1.3.4. Hierarchizace společnosti

V průběhu existence Aténského státu se společnost značně vyvíjela a pozměňovala se. Oproti okolním společnostem se odlišovala svým demokratickým zřízením dnes označovaným jako Aténská demokracie, v níž si plnoprávní občané na sněmu volili devět archontů, úředníků, z řad eupatridů, otců města, kteří měli vést stát po dobu jednoho roku, tak aby neměl jediný úředník absolutní moc.

V případě, že měli o chodu společnosti rozhodovat občané a ne jen úzká hrstka kněží či královské rodiny, bylo nutné, aby měli o chodu státu a společnosti dostatečný přehled a byli co nejlépe vzdělaní a rozvinutí v principu khalokaghátia širší společenská vrstva občanů, proto mimo jiné otroci vykonávali práci za své pány, kteří se tak mohli věnovat vznešenějším aktivitám - vzdělání, hudbě, tanci, atletice, návštěvě divadla či lázní.

3.1.3.5. Vznik a rozvoj legislativy

Vlivem silné rozdělenosti společnosti, neurození Řekové se dožadovali sepsání zvykového práva, z čehož lze usoudit o výši vzdělanosti poměrně široké skupiny lidí.

Prvními sepsanými zákony na území Athén lze považovat Drakonovy zákony- velice drastické, rozlišení úmyslného a neúmyslného zabití, tresty za majetkové přečiny. Tyto zákony posléze nahradil Solon, který rozdělil obyvatele do čtyř tříd dle majetku a určil jim práva i povinnosti včetně vojenské služby a umožnil neurozeným přístup k úřednickým pozicím. Mimo jiné zrušil otroctví pro dluhy a dlužníci, kteří byli prodáni za hranice stát vykoupil nazpět.

Rada pěti set byl nejdůležitější správní orgán od 6.stol. př. n. l., kdy Kleisthen rozdělil Atény na deset správních jednotek – fýl, z nichž každá fýla losovala padesát úředníků, kteří ji zastupovali. Rada navrhovala zákony, které se posléze schvalovali lidovým shromážděním všech svobodných aténských občanů.

3.1.3.6. Náboženství

U zrodu řeckého náboženství byl básník Homér, pojmenoval a vymyslel vztahy mezi všemi řeckými bohy, které ovlivňovali veškeré dění v řeckých městských státech. Atény nebyly výjimkou, což dokládají značná torsa velkolepých chrámů, zasvěcených řeckým bohům, která se z té doby dochovala.

Řekové věřili, že jim bohové pomohou se vším, s čím si nevěděli rady, proto se jim snažili zavděčit a ovlivnit tak svůj osud.²⁷ Proto i báje a pověsti byly prvotní výchovně vzdělávací materiál, ať již v písemné nebo ústní podobě, s kterým se seznamovali všechny děti.

K řeckým náboženským oslavám nepochybně patří oslavy krásy a sportu demonstrující ucelenost výchovy těla i ducha, jenž dnes známe jako Olympijské hry.²⁸

²⁷ Veliký rozmach věštírny- orákul

²⁸ BAUER, Jan a Zdeněk VOLNÝ. *Toulky minulostí světa*. Druhý díl, [Zlatá éra dějin: starověké Řecko]. Praha: Baronet, 2000. s. 42. ISBN 80-238-5708-8.

3.1.3.7. Školy, jako záměrné instituce

Cílem tehdejší výchovy bylo vychovat všestranně schopnou osobnost, tělesně zdatnou, dodržující mravní hodnoty, vzdělanou v umění a s vysokými rozumovými schopnostmi. Tento kompletní rozvoj osobnosti nazýváme khalokaghátia. Solón v 6. století př. n. l. vytvořil vzdělávací systém, v rámci kterého se vzdělávali chlapci svobodných občanů. Školy ale na rozdíl od starověké Sparty byly soukromé a platilo se za ně, proto si je mohli dovolit pouze dobře situovaní občané. Stát jen kontroloval, zda se rodiče dostatečně starají o své potomky dle jejich možností. Děti se během prvních sedmi let vzdělávaly doma pomocí her a vyprávění příběhů a bájí. Dívky pak zůstávaly doma s matkou a učily se pečovat o domácnost, tkát a pěst.

Zatímco chlapci mohli navštěvovat školu gramatistovu, kde si osvojili čtení, psaní a počty, nebo školu kitharistovu zaměřenou na hudbu, poezii a zpěv. Aby byli chlapci prospěšní i v obraně státu, trénovali dva roky ve škole gymnastiky zápas, běh, skok, hod diskem, kopím a někdy i plavání. Než nastoupili k plnění povinné vojenské služby účastnili se mezi šestnáctým a osmnáctým rokem politických, literárních a filosofických besed, aby zdokonalili své rétorické schopnosti a připravili se na vykonávání státních úřadů.

Díky tomu, že stát neurčoval požadavky, jako u nás v dnešní době určuje rámcový vzdělávací program, o tom, co se na nich bude učit a do jaké hloubky, rozhodoval daný učitel. Nejvýznamnější učitelé starověku, jejichž myšlenky využíváme i my, bezpochyby byli Sokrates, Platon a Aristoteles. Proto bych teď jejich učení trochu více přiblížila.

Sokrates (469-399 př. n. l.) se zaměřoval na učení o absolutní pravdě a o mravní dokonalosti. Jeho pedagogickým cílem se stal primárně mravní rozvoj osobnosti. Směřoval tak své studenty ke stálému zdokonalování a hledání pravdy. K tomu využíval dialogickou metodu, jenž spočívala v diskusi, kdy student hledal svůj vlastní způsob řešení daného problému.

Platón (427-348 př. n. l.) ve svém učení vycházel z teorií a metod svého učitele Sokrata, které si upravuje k obrazu svému a kombinuje je s prvky spartské výchovy. Ze spartské výchovy ostatně přijímá i myšlenku, že by se veřejného vzdělávání měly účastnit i dívky. Byl názoru, že by měly děti navštěvovat veřejnou státní školu již od tří let, kde by se společně vzdělávaly pomocí her a vyprávění příběhů, jak tomu jinak chodilo v rodinách. Jinak pokračuje v systému vzdělávání, jak je psáno v Solónově zákoně. Jen pro nadané chlapce, kteří by měli pracovat ve státní správě rozšiřuje dobu studia až do třiceti pěti let o studium složitější aritmetiku, geometrii, astronomii a závěrem v dialektice – nauce o idejích.

Třetím nejvýznamnějším filosofem této doby na nějž se odvolává nejen středověká pedagogika byl **Aristoteles**, který se vymezuje vůči pedagogice svého dlouholetého učitele Platóna a ze vzdělávání znovu vylučuje dívky, jakožto podřízené mužům. Aristotelské chápání světa, tedy pouze vjemové poznání je pravdivé, převrátilo dosavadní sledování idejí na pozorování přírody, které je člověk součástí. To položilo základy dnešního chápání pojmu vědy, jeho předmět, metody a výzkum. Zvláště v přírodních vědách je Aristoteles stále platným metodikem. Věří, že člověk má tři složky duše a všechny tři by měly být spravedlivě rozvíjeny správnou výchovou-mravní, tělesnou a rozumovou. Výchovu chápe, jako činnost prospěšnou pro fungování státu, proto by ji měl i stát řídit, aby naplňovala jednotný cíl.

3.1.4. Sparta

3.1.3.1. Písmo

Číst a psát se Spartaňané učili ve velmi omezené míře, neboť se zaměřovali na fyzickou zdatnost a odolnost v nepříznivém prostředí bojiště, byli přesto báje a pověsti o bozích, sepsané Homérem, nedílnou součástí jejich každodenního života, z toho usuzují na silnou ústní tradici. Stejně tak tomu je i s existencí jejich ústavou.

Sparská potřeba stálé připravenosti k válce, kulturní život musel jít stranou, a tak není divu, že oproti jiným jako třeba z Atén, ze stejného období nejsou dochovaná žádná sparská literární ani umělecká díla, proto se o jejich životě lze dozvědět pouze z těchto pramenů.

3.1.2.2. Technologický pokrok

Neustálé cvičení a boje učinili ze Sparty nejobávanějšího protivníka i pro velmi početné armády. Nebylo to však způsobeno nějakým zvláštním technologickým pokrokem, kvalitnější výzbrojí, ale právě výchovou a oddaností vojáků svému státu. Dalo by se zde hovořit o vytvoření jedinečného know how sparské výchovy, pověstné svou tvrdostí po celém tehdejší světě.

3.1.2.3. Ekonomický vývoj

I když neexistují přímé písemné dokumenty o poměrech ve Spartě existuje o ní mnoho legend a zmínek u národů s kterými měla cokoliv společného. Z ekonomického hlediska přišel se zajímavou změnou vládce Lykúrgos, který provedl pozemkovou reformu a rozdělil sparské

území na odhadem deset tisíc stejných dílů podle počtu spartských mužů sloužících v armádě, čímž se snažil zajistit majetkovou rovnost a soudržnost Spart'anů.

3.1.2.4. Hierarchizace společnosti

Pojetí obce – výchova je záležitostí obce. Obyvatelé spartského státu se dělili do tří skupin s jasně vymezenými právy a povinnostmi. Největší skupinu obyvatel tvořili zotročení původní obyvatelé patřící státu, také známí jako heilóti. O něco lépe na tom byli perioikové, svobodní občané, kteří vykonávali činnosti, kterými Spart'ané opovrhovali, jako bylo zemědělství, řemesla a obchod., čímž se stávali vyživovateli spart'anů, stojících na vrcholu společnosti. Ti se tak mohli plně věnovat tréninku a tvrdé přípravě mladých chlapců k boji, jemuž zasvětili většinu svého života.

Velice zajímavé postavení měla ve Spartě žena, která nebyla vyčleněna z výchovy a trénovala svou odolnost podobně jako chlapci, avšak dívky za účelem schopnosti porodit zdravé a silné děti. A v dospělosti, když byli muži ve válce sama rozhodovala o jejich majetku²⁹.

3.1.2.5. Vznik a rozvoj legislativa

V čele Sparty stáli dva na doživotí volení králové, avšak kromě vojenských tažení neměli nijak velkou moc, nad jejich rozhodnutími a nad dodržování zákonů a ústavy dozorovala vždy na jeden rok volená pěti-členná rada eforů – dohlížitelů.

Za autora spartské ústavy a možná i první ústavy vůbec je považován král Lykúrgos, jenž ji údajně sepsal po návštěvě delfského orákula, tudíž byla přímo od bohů, z kterých měli Spart'ané velikou úctu.

Nejzásadnějším úryvkem této ústavy měla být pozemková reforma, kdy celé území bylo rozděleno na stejné díly a přiděleno všem svobodným spartským mužům. Rovnosti mezi občany se snažil dosáhnout zákazem používání mincí z drahých kovů a ražením pouze železných mincí.

²⁹HRADEČNÝ, Pavel a Konstantinos TSIVOS. *Dějiny Řecka 2.*, dopl. a rozš. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s.28. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-840-7.

3.1.2.6. Náboženství

Náboženství Spartanů vycházelo z řecké mytologie, jako v ostatních řeckých státech, s tím rozdílem, že považovali své krále za přímé Héraklovy potomky a tudíž byli i nejvyššími knězi.

Z dnešního pohledu by se mohlo zdát, že byli Spartané extrémně pověřčiví, jelikož při každém zásadním rozhodnutí dávali oběti bohům a čekali na dobré znamení, než něco vykonají, když nepřicházelo, opakovali rituál znova, než se ho dočkali. Na svých náboženských rituálech a oslavách si velice zakládali a přísně je dodržovali.

3.1.2.7. Školy, jako záměrné instituce

Oproti Aténám bylo vzdělávání mladé generace věcí veřejnou a mohl na ni mít vliv každý plnoprávný spartský občan a jejich cílem bylo vychovat odolného bojovníka a loajálního občana. Z tvrdé sportovní výchovy nebyly vyjmuty ani ženy, které se musely udržovat ve fyzické zdatnosti a odolnosti aby byli připravené na budoucí porod.

Mladí spartané se již od útlého dětství utužovali tvrdou vojensky zaměřenou výchovou, tak aby z nich vychovali poslušné, ukázněné, zocelené a loajální válečníky, proto není překvapením, že před uměním číst, psát a počítat dominovala spíše fyzická zdatnost, kázeň a naprostá oddanost jedince Spartě.

Ve státních školách se chlapci rozdělovali do menších družin, kde pod vedením starších chlapců fyzické odolnosti, vytrvalosti, kázni, respektu k veliteli a zákonům. Kromě tréninku v boji se při výuce zaměřovali na lov, tanec a schopnosti kontrolovat své emoce a to vše za jakéhokoliv počasí nazí, bosí a s minimem jídla a nekázeň trestali tvrdými fyzickými tresty nebo odepřením jídla.

Svou připravenost k boji náctiletí chlapci ztvrdzovali podnikáním výprav tzv. Krypteích, za účelem zmasakrování otroků, aby tak potlačili případné povstání.

Školní výcvik ukončovali Spartané povinnou vojenskou službou do svých třiceti let, kdy se stávali plnoprávními občany, ale v tréninku nadále pokračovali, aby byli schopni kdykoliv vyrazit do boje.³⁰

³⁰HRADEČNÝ, Pavel a Konstantinos TSIVOS. *Dějiny Řecka 2.*, dopl. a rozš. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. s.28. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-840-7.

3.1.5. Řím

3.1.5.1. Písmo

Klasická řecká abeceda se prostřednictvím Etrusků přenesla a dále rozvíjela v říši římské. V římské literatuře lze najít velké množství literárních žánrů od lyrickou poezii, sborové písně k uctívání bohů, či klasickou epiku nebo drama a není se čemu divit, když se římská výchova a vzdělávání v průběhu specializovalo na výchovu dokonalých řečníků, schopných zaujmout svým jedinečným jazykovým projevem.

3.1.5.2. Technologický pokrok

Po druhé punské válce se v Římě začal zvyšovat počet řeckých otroků, a tím do Říma postupně pronikala řecká kultura a její technologie – viditelné ještě dnes v dochovaných stavbách triumfálních oblouků a sloupů budovaných na počest významného vítězství, akvaduktů a kopiích známých řeckých soch.

Římské impérium bylo ve své největší slávě značně velké a proto pro lepší správu rozsáhlých území se Římané zapsali do historie jako první stavitelé cest napříč Evropou.

3.1.5.3. Ekonomický vývoj

Původní obyvatelé Apeninského poloostrova, řemeslníci, dělníci, a drobní zemědělci tvořili hlavní ekonomickou sílu státu, které postupně v této činnosti nahradili otroci a vojenští zajatci, jakožto levné pracovní síly. Rozvoj zemědělství a průmyslové výroby, tak rozpohyboval obchod Říma s celou oblastí Středoziemního moře a přinášel tak dostatečný přepych a blahobyt svobodným občanům. Vše se ale zhroutilo potřebou potlačovat nájezdy Germánů v době císařské a postupnou inflací a neschopností splácet dluhy pod tíhou vysokých dluhů zanikla.

3.1.5.4. Hierarchizace společnosti

Společenské hierarchie starověkého Říma se v průběhu jeho existence výrazně měnila včetně práv a povinností jednotlivých společenských skupin. V počátcích byl Řím královstvím v čele s králem a senátem jako poradním orgánem, který odolal i v ostatních obdobích říše. Svobodní plnoprávní občané – patriciové, potomci původních zakladatelů města, mohli o nejdůležitějších záležitostech rozhodovat na sněmu nebo v rámci úřadu, který mohli zastávat.

Oproti plebejům – potomků přistěhovalců, kteří toto právo dlouhou dobu neměli, byli však osobně svobodní a vykonávali vojenskou službu. Poslední, důležitou skupinou, přitom skupinou s menšími právy než měla zvířata, byli otroci. Z počátku království bylo otroků málo a sloužili v rodinách, které jim zajišťovaly ochranu. Postupem času jich přibývalo a z Říma se stal otrokářský stát. Levná pracovní síla v podobě otroků, způsobila zchudnutí plebejů a tím i jejich závislost na podpoře státu, což se také stalo jedním z důvodů zániku Římské říše.

3.1.5.5. Vznik a rozvoj legislativy

Rozdělením společnosti a velikostí Římské říše bylo nutností řešit práva a povinnosti všech osob vyskytujících se na jejím území, což vyřešili vytvořením zákonů řešící spory mezi plnoprávními občany, a dalšími skupinami obyvatel. Římské právo rozlišovalo právo soukromé a právo veřejné, což je jedno z nejdůležitějších rozdělení práv tak, aby v zemi nenastala diktatura, když by toto rozlišení v právní soustavě chybělo. Všechny zvykové zákony vydali v tzv. Zákonu dvanácti desek.

Zákon dvanácti desek je považován za zásadní dokument současného celo evropského práva. Na rozdíl od ostatních starověkých kodexů, byl kodifikován ze zvykového práva samotnými občany Říma z řad plebejů a patricijů, tudíž s jeho zněním souhlasila většina obyvatel, a tak nevylučuje případnou změnu znění některého ze zákonů. Oproti zákonům ostatních národů, kdy byl zákoník sestaven bohy a jeho podoba byla neměnná.

3.1.5.6. Náboženství

Národní polyteistické náboženství se zakládalo na tzv. Cestě předků od založení města po konec starověku. Na rozdíl od ostatních náboženství již neřešilo vznik světa jako takového. Římanům pomáhalo k naplňování jejich snahách žít správný a prospěšný každodenní život. S tím, že každá domácnost měla svůj vlastní oltář s rodinným bohem, kterému přinášeli dary, aby jim pomáhal – princip dávám abys dal. Proto bylo pro Římany nastupující křesťanství s jediným bohem velice podivné a nerozuměli mu. Zvyšujícím se počtem řeckých otroků se zvyšoval i kulturní vliv Řecka, včetně řeckého náboženství, které se pak začalo více dělit a vznikali nové filosofické a náboženské proudy, jako byl například stoicismus, kdy stoici věřili v nevyhnutelnost lidského osudu. Moudrým se člověk stal tehdy, když se oprostí od lpění na vnějších věcech které stejně nemůže ovlivnit.

3.1.5.7. Školy, jako záměrné instituce

Výchovu ve starověkém Římě lze rozdělit do tří etap souběžných s vývojem politického zřízení a proměně společnosti. V první etapě, tzv. Starořímské výchově převažoval cíl připravit zemědělce a bojovníky. Veškerá výuka probíhala v rodinách obsahově poměrně chudá zato velice přísná.

Změny přišly až v období republiky, vlivem proměn hospodářského, politického i kulturního života, čímž se změnil přístup ke vzdělávání prosperujících svobodných občanů. Vytvářeli školy podle řecké předlohy – elementární, gramatickou a rétorskou s cílem připravit studenta na pozici aktivního politického činitele – řečníka.

Elementární školy byly soukromé, proto si je mohli dovolit jen dobře situovaní. Chlapci i dívky se zde učili ve věku sedmi až dvanácti let číst, psát, počítat a osvojovali si základní vědomosti římských zákonů. Učitelé v nich podporovali vlastnosti správných Římanů zejména statečnosti, čestnosti, skromnosti či pocitu vlastní důstojnosti.

Návazností na tyto školy byly vyšší školy gramatické zaměřené na rozvoj znalosti latiny a řečtiny četbou textů a známých básní, jejich výkladem a následným rozbohem. Výuky se účastnili chlapci do šestnácti let.³¹

Nejvyšší možné vzdělání mohli mladí Římané získat na škole rétorské, s důrazem na dokonalou rétoriku, kde si také rozšířili vědomosti z filosofie, teorie i praxe řečnictví, matematice, hudbě, astronomii a právu, které byly stěžejní pro budoucí vysoké úředníky, právníky a důstojníky.

V době císařské školy zestátněly a podléhaly centrální kontrole, a učitel se stal státním úředníkem s vysokým společenským kreditem a mnohými privilegii. Cíl státních škol spočíval v přípravě úřednictva schopných řídit impérium.

3.2. Středověk (476 – 1492)

Období středověku nelze přesně vymezit, existuje mnoho událostí s různými daty, která by se mohla brát jako začátek a následně i jako konec středověku. Pro tuto práci jsem si zvolila začátek rok zániku Západořímské říše a pro ukončení středověku objevení Ameriky Krištofem Kolumbem.

³¹BAUER, Jan. *Toulky minulostí světa*. Díl 3, Zlatá éra dějin : starověký Řím. Praha: Via Facti, 2001. s.155. ISBN 80-238-7462-4.

Stejně tak, nelze žít v představě, že se ze dne na den změnilo lidské myšlení a přístup k životu a filosofie a náboženství starověku zmizela a nahradilo ji nové náboženství – křesťanství. Křesťanská vzdělanost přímo stavěla na poznacích antiky, a tak mohlo být dle mého názoru lépe přijato.

Patristika a Augustinus Aurelius v raném středověku

Veškeré vědění vycházelo z učení církevních otců pro nás též známé jako patristika, kdy se snažili výchovu a antické vzdělávání přetransformovat dle sílícího nového náboženství – křesťanství a vnímání člověka a světa tak, aby vycházelo z Písma svatého a shrnout ho do jednotného myšlenkového celku, tak že se opírali o propracované filosofické směry z antiky.

Mezi první a nejvýznamnější křesťanské myslitele patřil i sv. Augustýn³², jemuž vděčíme za nejucelenější dílo spojující Bibli s platónskou filosofií, kde uvádí, že člověk není schopen vlastním rozumem vše pochopit, proto se má opírat o rozum Boží, čili svou víru. Proto také rozděluje náš svět na dva protichůdné přesto vedle sebe existující světy boží, zastoupený církví a pozemský, neboli světský, jenž jsou a budou nedílnou součástí lidstva.

Světské vzdělání církev zprvu odmítala, později se však nechala inspirovat starořímským způsobem vzdělávání, a to hlavně rétorikou. Uvědomovala si důležitost správného přednesu výkladu Bible budoucích kněží.

Křesťanská vzdělanost a její učení se po celé Evropě rozšířilo díky nejstaršímu kněžskému řádu benediktinů a jejich klášterních škol, jejichž součástí byly i knihovny, které se skládaly převážně z církevních spisů – životopisy svatých tzv legendy, duchovní písně, Bible, ale také letopisy, známé také pod pojmem anály, kroniky, opisy starých antických děl a aktuální středověkou literaturou.

Církev se tak stala hlavní nositelkou vzdělanosti v raném středověku převážně v klášterních školách popřípadě ve školách zřízených při biskupstvích určených pro vzdělávání duchovních, kde vzdělávací program tvořilo sedmero svobodných umění složené z trivía³³ a

³²VOLNÝ, Zdeněk, ed. *Toulky minulostí světa*. Pátý díl. Praha: Via Facti, 2003. s. 99-100 ISBN 80-239-1138-4

³³Gramatika, rétorika a dialektika (logika)

SPUNAR, Pavel. *Kultura středověku*. 2. pozm. a dopl. vyd. Praha: Academia, 1995. s.200 ISBN 80-200-0547-1.

kvadria³⁴. Bez těchto znalostí se neobešel žádný student, který chtěl obstát při studiu teologie a tak dosáhnout nejvyššího středověkého vzdělání.

Výjimkou nebyly ale ani farní školy zaměřené na základy křesťanské atiky širší populaci.

Vznik univerzit, scholastika a Tomáš Akvinský

Trvalo dlouhých šest staletí než byly klášterní školy překonány ve vlivu na nejvyšší vzdělanost a to univerzitami.

Zásadním zlomem pro změnu vzdělávání se staly křížové výpravy, kdy do Evropy začaly proudit nové poznatky z blízkého východu ve vědě, myšlení, oblékání, pokrmů, kultuře i knih. Z čehož nejvíce dění ovlivnilo znovuobjevení antických Aristotelových spisů pro Evropu, protože znamenaly rozpor s církevními dogmaty doby, jenž bylo potřeba propojit.

Změnu vyvolal i rychlý rozvoj měst, specializace řemesel a obchodu jenž byl jak už mockrát ve výše sledovaných společnostech předním spouštěčem pro změnu nebo specializovanější způsob vzdělávání.

Scholastika, ač je v dnešní době vnímaná jen jako strojové opakování a memorování posvátných textů. Není tomu zdaleka tak, scholastiku bychom měli spíše vnímat jako metodický přístup k bádání a realitě, díky níž se zrodila logika a dialektika. Scholastici se snažili o rozumové podepření církevních dogmat. Princip scholastické metody spočíval v pozorné a kritické četbě spisů tehdejších uznávaných autorit a následné racionální diskuzi.³⁵ Tuto metodu dovedl k dokonalosti představitel vrcholné scholastiky Tomáš Akvinský v tzv. metodě protikladů, z níž se vyvodí konečné řešení.

Tomáš Akvinský žil v letech 1225 až 1274 a patřil do řádu bratří kazatelů, či spíše známější označení dominikánů, kteří měli na svědomí rozšíření křesťanské vzdělanosti a tím i knih napříč Evropou. Dodnes je jeho práce velice uznávaná a platí za jednu z největších teologických autorit. Ve svém učení mistrně propojuje Písmo svaté s upravenou Aristotelovou

³⁴Aritmetika, geometrie, astronomie a hudba

SPUNAR, Pavel. *Kultura středověku*. 2. pozm. a dopl. vyd. Praha: Academia, 1995. s.200 ISBN 80-200-0547-1.

³⁵PIEPER, Josef. *Tomáš Akvinský: život a dílo*. Praha: Vyšehrad, 1997. s.108-120 Orientace. ISBN 80-7021-224-1.

filosofií. Měl za cíl dokázat že, rozum a víra jsou v harmonii, protože pravda je jen jedna i když k ní vedou dvě cesty, tedy cesta rozumu a cesta víry.

Mou pozornost si získal svými přístupy k učení a svým žákům, kterými jsou, za prvé, názor, že člověk přichází na svět s určitými kvalitami a potenciálem, jenž je zapotřebí v něm aktivizovat a aktualizovat a za druhé tím, že dokázal díky tomuto zjištění přistupovat ke svým žákům individuálně, a tak ho dovést až k hranici maxima možného vzdělání a dál ho netrápit.

Závislost na vnějších autoritách tradičních zdrojů vědění, církevních dogmatech, byla velkou překážkou pro získávání nových empirických objevů světa přiměla vědce v době pozdní scholastiky k tlaku na církve, aby uznala rozumové poznání - racionalismu, čímž otevřeli dveře novému pohledu na člověka a jeho potřeby – renesanci a humanismu.

3.3. Novověk

Jak jsem již dokázala v předchozích kapitolách ke změnám v přístupu a potřebách specializovaného vzdělávání docházelo následkem velkých změn v oblasti hospodářství, vědy, vlivem náboženství ale i zvyšováním životní úrovně obyvatel. Stejně tomu bylo i na prahu renesance a humanismu, kdy si Evropané mohli díky zámořským objevům či v 15. století uprchlíkům z Konstantinopole přinášející neznámé Platónovy spisy, rozšířit obzory a znovuobjevit krásu antické kultury, přístupu k životu a člověku samému. Proto se ostře vymezovali vůči předešlým staletím označující jako středověk.

Nové objevy, velký hospodářský pokrok – vznik manufaktur, vynález knihtisku, rozvoj vědy a hlavně onen návrat k antickým ideálům si žádal nový přístup ke vzdělávání a výchově hledáním originálních necenzurovaných antických spisů v jejich dokonalé podobě, tvorbě jejich rozborů a překladů, čímž vzrůstala znalost těchto textů a pomocí nově vynalezenému knihtisku dařilo rychle šířit. Proto humanisté kladli při výchově důraz na vysokou kvalitu jazykových dovedností, lingvistiku a literaturu.

Vzdělávání v raném novověku – renesanci, se vyznačuje velkou všestranností dle myšlenek humanismu, svou snahou rozvinout v člověku všechny jeho dovednosti tím, že vytvářelo výuku zábavnou, zajímavou a přístupnou, tak aby bylo vyučování hravé a nenásilné přizpůsobující se individualitě každého žáka, jak ve svých spisech uvádí Desiderius Erasmus z Rotterdamu (1467 – 1536) nebo Francis Bacon (1561 – 1626) a na území dnešní České republiky o toto usiloval Jan Ámos Komenský.

3.4. Školství na území dnešní České republiky

Mezi důležité vzory v přístupu ke vzdělávání pro školství jaké existují dnes považují snahy reformační a protireformační pedagogiky. Z reformačních nelze opomenout mistra Jana Husa a husitskou pedagogiku - šíření gramotnosti a znalosti Bible v širokých vrstvách lidu v neformálním prostředí, a na druhé straně protireformační katolickou jezuitskou kolej, založenou Ignácem z Loyoly vyznačující internátní systematickou výchovou s přesně stanovenými obsahy, formami a metodami vzdělávání. S jasným školním řádem uplatňujícím se přesně rozvrženým učebním plánem.

Na počátku 17. století se české země ocitli v době osvícenství, kdy zde stále vládli Habsburkové a katolická církev. Které se vyznačuje snahou vytlačit protestantskou kulturu a vzdělanost po bitvě na Bílé hoře roku 1620 a navrátit tak moc a důležitost katolické církvi v podobě násilné rekatolizace.³⁶

3.4.1. Jan Ámos Komenský

Jan Ámos Komenský je označován za jednoho z největších českých myslitelů. Narodil se roku 1592 na jižní Moravě, do nelehké doby velkých celo evropských sporů mezi protestanty a katolickou církví. A i když byl pro svou protestantskou víru donucen opustit české země, vždy věřil ve svůj návrat zpět, toho se bohužel nedočkal a zemřel roku 1670 v Amsterdamu.

Jeho lásku k českému národu dokazuje i velké množství převážně pedagogických spisů zaměřené na reformu školství právě v českých zemích, ale i metodiku výuky jazyků a všeobecnou teorii výchovy a didaktiky, jimiž velice předběhl svou dobu, až si troufnu říci, že jeho myšlenky a přístupy v pedagogice jsou stále aktuální. Proto není divu, že si vysloužil označení „učitel národů“.

V pojetí své pedagogické teorie se vymezuje proti scholastice s jejím výše zmíněným představitelem Tomášem Akvinským. Podobně jako mistr Jan Hus a další reformační myslitelé, z jejichž myšlenek často čerpal, byl názoru, že by měla být výchova dopřána každému bez ohledu na jeho pohlaví, jak již zmiňuje Platón, či postavení jeho rodičů, protože jen výchovou se člověk stává člověkem a aby byl schopný obstát ve společnosti musí plně

³⁶JŮVA, Vladimír a Vladimír JŮVA. *Stručné dějiny pedagogiky*. 5. rozš. vyd. Brno: Paido, 2003. s.15. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-7315-062-x.

zvládat své myšlení, mluvení i jednání. A to vše harmonicky dále rozvíjet. Dle Komenského jsou všechny děti vzdělavatelné s ohledem na jejich schopnosti a charakter a záleží jen na učiteli, zda dokáže své žáky chtít se učit. Avšak oproti svým současníkům preferuje vzdělávání ve větším počtu v třídách jak pro chlapce i dívky a ve svém školním systému zahrnuje i řízenou mateřskou školu pro děti do šesti let, po které by následovala povinná šestiletá školní docházka. Ve dvanácti letech by mělo dítě možnost při dobrých studijních výsledcích pokračovat v dalším šestiletém studiu na latinské škole či gymnáziu před nástupem na univerzitu.

Komenského pedagogické dílo je velice obsáhlé a není v mých silách a ani cílem v této diplomové práci zcela představit a dopodrobna ho studovat. Proto se zaměřím na jeho zásady a přístupy ke vzdělávání a výchově žáků z nichž vychází dle mého názoru a zkušeností současná pedagogika školní ale i ta muzejní. Neboť se ve zamýšlí nad zařízením podobné dnešnímu muzeu tzv. zahrady utěšené podívané, uchovávací sbírkové předměty a vzdělávací širokou veřejnost.

Ve svých spisech bojuje proti mechanickému učení scholastiky a prosazuje učení pomocí všech smyslů za pomoci již známých skutečností a principů přírody. *„Svět je uspořádán v jednotlivých, navzájem souběžných vrstvách. Proto lze ze známých jevů jedné vrstvy soudit i na analogické jevy vrstev ostatních. Toto pojetí světa tvoří základ synkritické metody objevující se v Komenského Didaktice při srovnávání přírodou, řemesly a výchovnými jevy. Metodě synkritické je podřízena metoda analytická a syntetická.“* (Štverák, 1988, s. 90)

Metoda použitelná ve stanovených výukových cílech vychovat jedince ve vědě, umění, řemesle, v mravnosti a úctě k Bohu, kterému chtěl dospět dodržováním několika didaktických zásad.

Zásada názornosti – zlaté pravidlo pedagogiky, kdy žák přímá poznatky všemi smysly na základě bezprostředního vnímání.

Zásada systematickosti a soustavnosti – při výuce má vyučující klást důraz na provázanost v jednotlivých předmětech a mezi nimi, i soustavné opakování, provádění pokusů, procvičování a prověřování získaných znalostí.

Zásada aktivity – požadavek, aby se žáci aktivně účastnili výuky, čehož pedagog dosáhne zacílením na jejich zájmy a osobní zvědavost a tím podpořit jejich kladný vztah k učivu a učení.

Zásada přiměřenosti – cílí na schopnosti pedagoga přizpůsobit učební metody a formu práce a obsah individuálním a věkovým možnostem žáka tak, aby podpořil jeho celkový rozvoj.

Zásada trvalosti – cílí k schopnosti žáka uchovat si pochopené a posouzené znalosti, v paměti pro budoucí použití.³⁷

3.4.2. Školské reformy 18. a 19. století

Za stálé vlády Habsburků se postupně podařilo vytěsnit protestantskou kulturu a nositelem vzdělanosti se opět stala katolická církev. Změny nastaly až za vlády Marie Terezie (1717 – 1780) a jejího syna Josefa II. (1741-1790).

Marie Terezie po prohrané válce o Slezsko započala reformaci společnosti a osvícenskými reformami se snažila zajistit blaho obyvatel státu, tak aby podporovala soběstačnost a užitečnost každého občana. Cíl osvícenské pedagogiky tedy převážně ekonomický, tak aby se zchudlí poddaní dokázali připravit na změny společenské i hospodářské, které provázeli přelom 18. a 19 století.

Zjistila jak málo jsou její úředníci vzdělaní, proto začala nahrazovat tradiční úředníky z řad šlechticů, vzdělanými byrokraty i bez šlechtického titulu. Aby posílila svou moc, úředním jazykem v celé říši stanovila němčinu a roku 1773 byl papežem zrušen jezuitský řád. Stalo se tak po zavedení školské reformy z roku 1773/74³⁸, tak aby vzdělávání se stalo záležitostí státu nikoli církve.

Tvůrcem školské reformy se stal Johann Ignác Felbiger, který připravil všeobecný školní řád pro německé normální, hlavní a triviální školy ve všech císařských dědičných zemích, čímž vytvořil komplexní řešení veřejného školství pro děti obou pohlaví mezi šestým a dvanáctým rokem. Zmíněné školy se lišily místem, kde se nacházely, ve složení a množství pedagogů i v zaměření výuky. Triviální školy vznikaly při venkovských farách, kdy zde byl jediný učitel a seznamoval děti s triviem, náboženstvím a základům hospodaření. Hlavní školy se zřizovaly v každém okrese při farách nebo zrušených klášterech. Vzdělávání žáků

³⁷JŮVA, Vladimír a Vladimír JŮVA. *Stručné dějiny pedagogiky*. 5. rozš. vyd. Brno: Paido, 2003. s.16. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-7315-062-x.

³⁸Metla vyhání děti z pekla. 'Velký říšský zákon před 150 lety vedl ke konci tělesných trestů ve školách | iROZHLAS - spolehlivé zprávy. *iROZHLAS - spolehlivé a rychlé zprávy* [online]. Copyright © 1997 [cit. 17.05.2021]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/skolstvi-150-let-osmiletá-skolní-dochazka-telesne-tresty_1905140855_ako

zajišťovali čtyři učitelé a jeden katecheta. Učivo triviálních škol zde bylo doplněno o poznatky z oblasti vojenství, zemědělství, či jiných oborů. Žáci zde získávali základní znalosti latiny, psaní dopisů, kreslení zeměměřičství, vedení domácího hospodářství a počáteční znalosti zeměpisu a dějepisu. Normální školy měly udávat normu, být vzorem všem školám v zemi a nesměly chybět v žádné provincii. Byly místem vzdělání nejen pro děti a mládež kde se vyučovalo rozšířeným osnovám hlavních škol, ale také se zde v kurzech metodiky vzdělávali adepti na učitele.

Až za dob Marie Terezie lze tedy hovořit o systematickém profesní přípravě a vzdělávání učitelů. Zpočátku se učitelé triviálních a hlavních škol připravovali v tzv. preparandech, tříměsíčních kurzech, které se pomalu prodlužovaly až roku 1869 vznikly první řádné učitelské ústavy. Budoucí učitelé se vzdělávali v nových výukových metodách, pedagogice, hospitovali ve školách a připravovali si své vlastní hodiny.

Kromě rozdělení škol se Felbiger zaměřil i na vyučovací metody v knize metodní pro učitele škol v císařských dědičných zemích. Ve své práci klade důraz na metodu pospolného čtení. Také známá jako tabulková, písmenková či literární metoda spočívá v redukci výkladu na zásadní pojmy, jež se následně zkrátí na počáteční slabiky a posléze jen počáteční písmena. Žáci si touto metodou měli probrané učivo opakovat nikoliv se ho učit nazpaměť. Dále nabádal k systematickému postupu při učení od snadnějšího k složitějšímu, od známého k neznámému, podobně jako před stoletím Komenský. Ostatně i další jeho požadavky nesou znaky Komenského myšlenek a zásad, ať již zmíním podporu samostatnosti, pozorování a souzení žáky, aktivizaci a motivaci dovršenou názorným učením s důrazem na smyslové vjemy s častým střídáním aktivit při výuce.

Nepostradatelným osvícenským reformátorem byl pro Marii Terezii český učitel a kněz Ferdinand Kindermann specializující se na industriální školy, zaměřené na zařazení praktické výuky k výuce trivia, tak aby zlepšil pracovní morálku poddaných a tím i jejich společenské a ekonomické postavení. Aby těchto změn dosáhl musel mít dostatečnou představu o stavu školství, proto školám zavedl povinnost každoročně posílat školským úřadům statistiku o počtu žáků ve škole, jejich věku a prospěchu včetně seznamu chudých dětí, tak aby pro ně prosadil bezplatné školství. Problém nedostatečné kázně vyřešil změnou nudného strojového

učení textu bez porozumění za účinnější vyučovací metody, podporou vlastní aktivity žáků a zlepšením personální i materiální vybavenosti školy.³⁹

Ke konci 18. století existovalo v Čechách velké množství industriálních škol zřízených vedle škol triviálních, což zajišťovalo na začátku 19. století naplňování cíle osvícenských reforem – zvýšit vzdělanost poddaných, zlepšit jejich životní úroveň, zlepšit státní hospodářství a s tím spojený všeobecný pokrok vyústil vědeckými poznatky, které přirozeně vedli k vyšším nárokům na školní obsahy.

Roku 1869 proto vstupuje v platnost nový tzv. Hasnerův školský zákon²¹ zaměřený na zkvalitnění učitelského vzdělání ve čtyřletých středoškolských ústavech s maturitou a osmiletou školní povinností v obecných a měšťanských školách.

Obecné školy měli za cíl vychovat hodné lidi a občany a připravit je na další vzdělávání a budoucí mravný a zbožný život bez rozdílu vyznání. Zato měšťanské školy, lidově měšťanky nabízely vyšší vzdělání nežli školy obecné a chodili sem žáci, kteří nešli na jedenáctiletou střední školu. Vzdělávali se zde v předmětech jako je náboženství, mateřský jazyk, dějepis s ústavou vlasteneckou, přírodopis, matematika, vedení knih ale i kreslení, krasopis, hudební a tělesná výchova, tak aby žák získal základní všeobecné vzdělání.

Každý žadatel o studium učitelství na výše zmíněných učitelských ústavech musel splnit přijímací zkoušky a být mravně bezúhonný. Ze všech vyučovaných předmětů museli studenti složit závěrečné zkoušky a obdrželi tak vysvědčení dospělosti. Po ukončení studia se dostali na pozici mladšího učitele a po dvou letech praxe museli na zkoušku učitelské způsobilosti, kde se rozhodlo zda můžou učit na měšťanské či jen obecné škole. Tuto zkoušku mohli opakovat pouze jednou.

Školský zákon také deklaroval svobodu vědy, vyučování a zrovnoprávnění vyučovacích jazyků. Přesto nezabránil rozkolu mezi českou a německou národností, který vyústil v rozdělování škol, univerzit i spolků a vzniku Národního obrození.⁴⁰

³⁹HANZAL, Josef. *Ferdinand Kindermann: (1740-1801) : školský reformátor a osvícenský duchovní.*

Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. Knižnice vyšehradské kapituly. ISBN 80-7192-366-4.

⁴⁰FRAIS, Josef. *Reformy Marie Terezie a Josefa II.: (nejen v českých a moravských zemích).* Třebíč: Akcent, 2005. ISBN 80-7268-337-3.

3.4.3. Školství první Československé republiky

Vznikem první Československé republiky po konci první světové války a rozpadu Rakouska - Uherska neproběhly žádné zásadní reformy školství, zato národní Československé smýšlení bylo velmi zřetelné. Místo starých německých pomůcek, které nahrazovali těmi od československých výrobců obraz císaře nahradil ve třídách obraz prezidenta a státní znaky nové republiky.

Malý školský zákon z roku 1922⁴¹ učinil ve stávajících platných zákonech pár změn v podobě nově povinného předmětu občanské nauky a výchovy, změnil název měšťanské školy na školu občanskou a změnu přístupu k výuce náboženství, které vyučovali církevní hodnostáři či členové židovské obce. Nevěřící byli výuky zproštěni. *A když vstoupil po 28. říjnu 1918 do třídy náš katecheta, volali jsme na něj všichni: "Sundejte pane profesore ten kolárek (odznak kněžství!) vezměte si kravatu!" A někteří mu ji dokonce běželi ke katedře nabídnout... Tož podle vás by bylo správné, že včera jsem ještě nosil kolárek, když mě všichni uctivě zdravili, ale dnes, když za mnou plivají, ho mám sundat? Tak já vám něco řeknu: Kdybych ho chtěl odložit, tak právě dnes, když po mě plivají, to nesmím udělat, tak si já představuji charakter! A my zmlkli a tiše jsme poslouchali, jak nám přednáší učení Krista. (osobní vzpomínka Miroslava Sutnara, 1984)*

Školská soustava zůstávala dle Hasnerova zákona v platnosti, i když se mnohým učitelům nelíbilo, že neodpovídá potřebám demokratického občana, protože nemá dostatečný respekt k individualitě žáků, jednostranně ho přetěžuje množstvím poznatků. Reformační pokusy československé pedagogiky lze rozdělit do dvou etap. Kdy v první etapě mnoho českých pedagogů, psychologů a filosofů vypracovalo návrhy a možné směry přístupu k výchově a vzdělávání přímo odrážející iniciativu jednotlivých pedagogů, dle jejich osobnosti, úsilí a myšlení. Všechny tyto pedagogy spojovala zásada tzv. Přirozeného vývoje dítěte nikoli však dle psychologických poznatků, ale dle jejich vlastní pedagogické intuice.⁴²

Druhá moje vzpomínka patří trochu naivnímu a hloupě provedenému revolučnímu pokusu školní správy. Mládež měla být úředně „poučená o nebezpečí pohlavních chorob a

⁴¹226/1922 Sb. - Beck-online. Beck-online - beck-online [online]. Copyright © 2009 [cit. 06.05.2021].

Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgizf6mrsgywt>

⁴²KASPER, Tomáš a Dana KASPEROVÁ. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada, 2008. s.198-204 Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2429-4.

předčasného pohlavního styku“.... Lékař nás poučil, jaké nebezpečí nám hrozí jen z doteku, neškuli styku s dívkami, neboť každá může být nakažená nebo nositelkou nákazy. A hrůzy syfilidy nám vylíčil tak názorně, že čtyři chlapci tam omdleli – to byli ti, co už si někdy troufli se dívky dotknout – a my ostatní jsme se pak půl roku báli jen se na ženskou podívat. Zhnusil nám prostě na dlouho to, čemu se dnes mládež bez zábran oddává a nebo čeho se také bojí. (osobní vzpomínka Miroslava Sutnara, 1984)

Mezi odborníky se začala objevovat otázka svobodné, či volné výchovy. A druhou etapu, kdy ministerstvo školství roku 1929 otevřelo několik pokusných reformních měšťanských škol, které měly do roku 1932/33 shromažďovat a analyzovat výsledky své činnosti a poté se mělo rozhodnout o školské reformě. Bohužel se tak do roku 1938 nestalo. Období první Československé republiky a tím i československého národního školství skončilo podepsáním Mnichovské dohody v září 1938, kdy ze všech škol musely zmizet veškeré připomínky československé republiky včetně učebních pomůcek – map, obrazů, i knih.

3.4.4. Výchova a škola v socialistickém ČSR – 50. léta

Po druhé světové válce se celá Evropa potřebovala vzpamatovat z jejich ničivých dopadů. Výjimkou nebylo ani znovuobnovené Československo, jenž se snažilo vyrovnat s příkořím nacistické nadvlády odsunem všech německých obyvatel z území státu v první vlně známé jako divoké odsuny. Ekonomicky ale i společensky poničený stát představoval ideální prostředí pro rozmach komunistické strany, která lidem slibovala velké sociální a ekonomické změny za pomoci sovětského svazu, na němž postupem času byl zcela závislý.⁴³

Již v roce 1945 se mohli do škol vrátit všichni žáci i studenti včetně před válkou zavřených vysokých škol ve formě jak fungovaly v roce 1933 s úpravami odpovídajícím novým společenským a politickým poměrům. Okamžitým nařízením byla zrušena výuka němčiny na obecných i měšťanských školách a děti se začaly učit od 4. třídy ruštinu, i když zpočátku byla kvalita výuky žalostná, neboť učitelé byli maximálně o jednu výukovou lekci před dětmi. Po únorovém komunistickém převratu v roce 1948 započala rozsáhlá reforma školství podle zákona č.95/1948 Sb o základní úpravě jednotného školství, který stanovil povinné, jednotné a bezplatné devítileté vzdělávání pro chlapce i dívky bez výjimky v koedukovaných třídách od dovršení šesti let věku dítěte. Cílem vzdělávání podle tohoto zákona

⁴³HÁBL, Jan a Kamil JANIŠ. *Přehled dějin pedagogiky*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. s.107-108
ISBN 978-80-7435-044-3.

se stalo zajištění všestranného, rozumového, citového, mravního a tělesného rozvoje žáků v duchu pokrokových národních tradic a vychovat statečné a oddané zastánce pracujícího lidu a socialismu.⁴⁴

Aby dosáhli změny v myšlení dětí v duchu socialismu a přátelství se sovětským svazem se změnila i výzdoba třídy. Tu zaplnily oslavná hesla, portréty československého prezidenta a představitele sovětů i s jeho citáty.

Stát ovlivňoval a dozoroval vše, tak aby nic nenarušilo jeho ideologii, včetně volno - časových aktivit ve státěm zřízeném pionýru po zrušení nestátních organizací jako byl orel či junák. Rozhodoval i o osnovách výuky náboženství aby splňovalo náležitosti občanské a náboženské snášenlivosti, jak nařizovalo ministerstvo školství a osvěty.⁴⁵ Zajímavým strategickým počinem pro výchovu občanů činnorodých v práci a spolupráci komunistická vláda vytvořila systém pracovní výchovy, založeném na plánovaných a organizovaných povinných zemědělských brigádách a sběru surovin.

Další vlna změn nastala proběhla v roce 1953, kdy se po vzoru sovětského svazu národní a měšťanské sloučili na osmileté základní školy. Jelikož tento počín způsobil žákům velké mezery ve vzdělání v porovnání s absolventy devítiletých škol, že se v roce 1960 navrátíl systém k povinné devítileté školní docházce.

⁴⁴ 95/1948 Sb. Zákon o základní úpravě jednotného školství (školský zákon). *Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění* [online]. Copyright © AION CS, s.r.o. 2010 [cit. 06.05.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-95>

⁴⁵OGORODNIKOV, Ivan Trofimovič a Pavel Nikolajevič ŠIMBIREV. *Pedagogika*. Vyd. 2., přeprac. a dopl. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1952. s.189- 191.Pedagogická přítomnost.

4. Muzejně edukační programy

Za hlavní znak muzejní edukace je v každém případě třeba považovat její návaznost na sbírky muzea, které tvoří samo jádro instituce a na které se přirozeně upíná veškerá pozornost muzejníků i návštěvníků. Sbírkou muzejní povahy je zdrojem obsahu muzejní edukace, která má – právě v návaznosti na obsah zvoleny pro daný typ návštěvníka – i své organizační formy a probíhá s využitím co nejvhodnějších metod a prostředků. (Šobáňová, 2012)

Muzejně edukační programy mít mnoho forem, metod i cílů, jejich scénáře by se však měly řídit jednoduchou strukturou podobně ne-li stejně jako scénář vyučovací hodiny ve škole – vstupní evokace, hlavní část a závěrečná reflexe.⁴⁶

Vstupní evokace slouží k seznámení a navození pozitivní atmosféry a nemotivování návštěvníků k absolvování programu.

Hlavní část se již zabývá samotnou prohlídkou expozice, jejímu porozumění a naplnění předem si stanovených výukových cílů programu za pomoci různých kombinací metod výkladu, vyprávění příběhů, plnění různých zajímavých úkolů, her, výtvarných a jiných činností přijímaných všemi smysly, přiměřené věku a schopnostem návštěvníka, tak aby pro něj měli trvalou hodnotu a byl je schopen využít v praxi.

Poslední avšak stejně důležitou částí edukačních programů je závěrečná reflexe, jak už název napovídá, v níž mají všichni zúčastnění možnost celý program zrekapitulovat a upevnit si zásadní informace a zhodnotit celkové provedení programu po obsahové i formální stránce.

Muzea, tak jak si je představoval Jan Ámos Komenský a jak aktuálně fungují, mají za cíl vzdělávat, vychovávat a rozvíjet širokou společnost bez jakéhokoliv omezení a umožnit jim prohlédnout si exponáty všeho druhu, proto i při tvorbě muzejně edukačních programů pamatovat na všechny skupiny možných návštěvníků. Dětský návštěvník potřebuje program plný zábavných aktivit proložených výkladem, kdežto u dospělého návštěvníka lze použít spíše více odborný výklad zpestřený aktivitou, jenž změní obyčejnou prohlídku ve výjimečný zážitek.

Při tvorbě edukačních programů muzejní pedagogové nezapomínají ani na návštěvníky se specifickými potřebami, pro které programy přizpůsobují nebo zcela nové vytvářejí po

⁴⁶ŠOBÁŇ, Marek, David HRBEK a Vladimír HAVLÍK. *Škola muzejní pedagogiky* 6. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. s. 23-27. ISBN 978-80-244-1871-1.

konzultaci se speciálními pedagogy daných návštěvníků, tak aby pro ně byla návštěva muzea přínosem.

Zanalyzuji výukové programy určených institucí, zda splňují důležitá kritéria, jakými jsou struktura programu, rozsah a hloubka prezentovaných informací, propojení programů s příslušným RVP, správně zvolené metody pro uváděnou cílovou skupinu a využití audiovizuální techniky.

4.1. Analýza muzejně edukačních programů zaměřené na dějiny pedagogiky v Národním pedagogickém muzeu a knihovně J. Á. Komenského v Praze a v Komenského muzeu v Přerově

Pro analýzu muzejně edukačních programů v muzeu a knihovnu J. Á. Komenského v Praze jsem využila on-line konzultace s Mgr. Evou Houserovou a pro seznámení s programy v Komenského muzeu v Přerově on-line konzultaci s Mgr. Janou Trtíkovou.

Obě instituce se zaměřují na dějiny pedagogiky jako svůj předmět muzejní edukace. Z nalezených programů však vyplývá, že jak Praze tak i v Přerově začínají s programy již pro žáky mateřských škol.

Všechny vzdělávací programy v Praze vycházejí z výstavy **Tradice a výzvy české vzdělanosti Evropě - Moderní interaktivní stálá expozice -Doprovodná akce v rámci předsednictví České republiky v Radě Evropské unie - Pod záštitou České komise pro UNESCO - Partnerství hlavního města Prahy**. Celá výstava je rozčleněná do zásadních etap české pedagogiky od 9. století po současnost doplněné o školní kabinet, interaktivní program: J.Á. Komenský – život dílo odkaz a o promítání dokumentů.

Návštěvník si zde udělá přehled o nejvýznamnějších událostech, problémech a realizaci vzdělávání, dějin pedagogiky školství na území současné České republiky s ohledem na dobovou situaci v Evropě a směřování evropského vzdělávání.

Jelikož nejdůležitější pomůckou ve škole je papír, seznámí se malí předškoláci v programu **Za tajemstvím písma a papíru** s jeho objevem a jeho předchůdci. Také si ho sami budou moci vyrobit.

Pro mateřské a oba stupně základní školy se zde otevírá program **Z babiččiny a maminčiny aktovky** demonstrující jednoduchou formou vývoj vzdělanosti na našem území s možností

usednutí do dobových lavic a dotknout se autentických školních pomůcek, doplněný o pracovní sešit upravený vždy podle věku návštěvníků.

Ve vzdělávací programu **Pojď sem, dítě** si návštěvník prohloubí znalosti z výuky o Janu Ámosu Komenském získané z oblasti člověk a společnost a získá zde ucelený přehled jeho života a díla s důrazem na jeho pedagogické zásady, snahy celoživotně a systematicky vzdělávat s přesahem na světovou vzdělanost. Kdy ve skupinkách studenti zpravují prezentovaný životopis a své bádání představí na závěr ostatním spolužákům.

Program je doplně o prezentaci Komenského, jakožto uměleckého objektu v podobě známek, soch, portrétů a mnoho dalšího.

Tento výukový program je možné kombinovat i s dalšími nabízenými programy taktéž určeným pro studenty středních škol -**Odkaz J. Á. Komenského. Tradice a výzvy české vzdělanosti Evropě** připravené jako samostatné badatelské práce. Všechny zmíněné programy jsou poupraveny a nabízeny skupinám z obou stupňů základní školy tak i studentům středních škol.

U zmíněných programů oceňuji formu samostatné práce a práce ve skupině, rozvíjející i důležité klíčové kompetence žáků v oblasti řešení problémů, učení, komunikativní, sociální a personální. Stejně i používání pro danou věkovou skupinu poupravených pracovních sešitů, které si žáci a studenti mohou odnést domů a využít je jako další vzdělávací materiál tak i různorodost aktivit.⁴⁷

V rámci programů zacílené na dospělého návštěvníka nelze opomenout sérii přednášek o dějinách českého školství s názvem **České školství v proměnách staletí** mapující období středověké vzdělanosti až po socialistické školství. Besedy se zaměřují na vzdělávací oblasti člověk a společnost a Člověk a jeho svět.

Expoziční cyklus historických rekonstrukcí školních tříd Komenského muzeu v Přerově dokladuje zajímavým způsobem různá období vývoje dějin školství a pedagogiky v českých zemích. V instalacích dobových školních tříd jsou uplatněny bohaté „školské“ sbírky Muzea Komenského zaměřené na školní nábytek, školní pomůcky, školní nástěnné obrazy, mapy a učebnice. S kterými zajímavě pracují místní muzejní pedagogové a svými programy zaměřenými na dětské návštěvníky od mateřské školy až po školy střední.⁴⁸

⁴⁷HORÁČEK, Radek: Galerijní animace a zprostředkování umění. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 1998. ISBN 80-7204-084-7

Ve své nabídce mají dva programy které jsou tvořeny stejně jako v Praze dle doporučení doc. Mgr Petry Šobánové, Ph.D.

Neobyčejné dějiny obyčejné školní třídy provádí návštěvníky všeho věku za doprovodu pana ředitele či excentrické paní profesorky po expozici školních třít s aktivitami přizpůsobené jejich věku s důrazem na žáky ZŠ, s možností oživení starých dobových zvyků, učení se krasopisu či objevení již nepoužívaných školních pomůcek. Na návštěvu nezapomenou jistě ti, kteří si vyzkoušejí i dřívější školní tresty. V rámci tohoto programu si návštěvníci rozvíjejí znalosti v oblasti RVP ZŠ člověk a jeho svět⁴⁹

Putování s J. A. Komenským probíhá v doprovodu Magdalény Komenské, jenž návštěvníkům všeho věku přiblíží nelehký život tohoto velkého učitele. Pro malé návštěvníky je připraven program plný herních aktivit, tak aby se zábavnou formou seznámily s dobovými předměty používaných nejen při vyučování a s kterými mohl pracovat sám Komenský a objeví rozdíly ve výuce a školních tříd.

Pro starší studenty je připraven program ve formě badatelské práce s časovou osou, díky níž si upevní informace získané ve škole o důležitých milnících 17. století, včetně popravy dvaceti sedmi českých pánů či bitvu na Bílé hoře a další události a jejich vliv na tehdejší společnost a samotného Komenského. Programy rozvíjí znalosti z RVP ZŠ vzdělávacího oboru člověk v dějinách.⁵⁰

⁴⁸Vzdělávací programy muzeum | NPMK. Úvod | NPMK [online]. Copyright © [cit. 6.5.2021]. Dostupné z: <https://www.npmk.cz/pro-skoly/vzdelavaci-programy/muzeum>

⁴⁹ Program a aktuality · Muzeum Komenského v Přerově. Přerov muzeum · Muzeum Komenského v Přerově [cit. 30.1.2021]. Dostupné z: <https://prerovmuzeum.cz/program-a-aktuality>

⁵⁰ Program a aktuality · Muzeum Komenského v Přerově. Přerov muzeum · Muzeum Komenského v Přerově [cit. 30.1.2021]. Dostupné z: <https://prerovmuzeum.cz/program-a-aktuality>

5. Návrh scénáře muzejní prezentace k tématu dějin pedagogiky a metodického doprovodu muzejní prezentace

Pro svůj scénář muzejní prezentace, jsem si vybrala výstavu školních tříd ze stálé expozice muzea Komenského v Přerově. Scénář jsem rozpracovala jak pro realizaci přímo v muzeu, tak pro představení výstavy v rámci školní třídy, jenž jsem doplnila pracovními listy a edukační hrou využitelnou v průběhu celého programu různými způsoby a vše jsem vložila do edukačního kufříku – staré školní aktovky.

Název edukačního programu

ŠKOLA, ZÁKLAD ŽIVOTA

vypracované pro muzeum J.Á. Komenského v Přerově, stálá expozice školních tříd

Anotace programu

Tento program je připraven jako procházka do historie způsobu vzdělávání s důrazem na čtyři zásadní období, škola za Jana Ámose Komenského, doba Rakouska-Uherska, první republika a 50.léta 20. století.

Cílem animačního programu je žákům vyššího gymnázia přiblížit v autentických třídách s jejich vybavením i učebními pomůckami vývoj vzdělávání ve školách na území současné České republiky, tak aby dokázali zhodnotit cíle, styl a úroveň výuky a školních pomůcek, a tento proces doplnit písemně výtvarnou aktivitou.

Cílová skupina edukačního programu

Svůj edukační program jsme zaměřila na žáky vyššího gymnázia

Cíle programu v rovině školního vzdělávání – propojení se školním kurikulem

Žáci v rámci programu naváží na znalosti českých dějin a literatury. Získají nové poznatky o výchově a vzdělávání v jednotlivých obdobích našich dějin a vlivu na dnešní

výchovu. V rámci RVP G⁵¹ je program spjat s tématickým okruhem člověk a společnost, konkrétněji na dějepis, občanský a společenský základ. Učí se poznávat, jak se způsob vzdělávání a získávání vědomostí vyvíjel a jakým změnám podléhá.

Cíle programu v rovině edukace v kultuře

Žáci si během programu osvojí vývoj přístupu ke vzdělávání a postřehy si zaznamenají do pracovních listů. Upevní si souvislosti s historickými událostmi v rámci kterých nastala změna ve výchově a vzdělávání. Celým programem je provede vývoj písma, jakožto jeden z hlavních prostředků pro předávání informací, které žáci výtvarně zpracují.

Obsah programu

Expozice na kterou program navazuje a jakým způsobem působí na žáka?

Program má za úkol přiblížit žákům historii způsobu vzdělávání na území současné České republiky. Žáci se ocitnou v historickém období otce pedagogiky, Jana Ámose Komenského až do dob 50. let 20. století., které jsou součástí stálé expozice. V praktické části programu žáci budou pracovat s edukační hrou z muzejního kufříku.

Exponát nositelem obsahu programu

Písmo, školní řády, učební pomůcky jsou v mém případě exponáty, jenž jsou nositeli obsahu programu. Žáci si pomocí nich osvojí nejen vývoj písma a způsob jeho zapisování, ale také, možnosti učebních pomůcek a jejich použití při výuce.

Program je zaměřený na získání základního povědomí vývoje způsobu vzdělávání u nás. Žáci si tak mohou reálně posadit do lavic a okusit jak způsob učení, tak i dobové kázeňské tresty, takové, které dnes již nezažijí.

Vědomosti, dovednosti a hodnoty obsahem programu

Návštěvníci si během programu mohou uvědomit, jaké dávalo vzdělání v průběhu historie privilegia jak materiální, tak i společenské s přesahem pro naši přítomnost. Nabízený

⁵¹RVP pro gymnázia, Národní pedagogický institut České republiky (dříve Národní ústav pro vzdělávání). *Národní pedagogický institut České republiky (dříve Národní ústav pro vzdělávání)* [online]. Copyright © [cit. 19.03.2021]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-gymnazia>

přímý kontakt s autentickým prostředím školních tříd, možnost vyzkoušet si učební pomůcky a usadit se do dobových lavic a vyzkoušet si způsob vyučování. Díky těmto různorodým aktivitám se mohou návštěvníci ocitnout v různých typech škol a způsobu vzdělávání čímž si mohou uvědomit skutečný význam možnosti vzdělávání a zaujmout k němu svůj vlastní postoj.

Souvislosti programu a školního kurikula

-člověk a společnost, člověk a svět, umění a kultura

-průřezová témata: osobnostní a sociální výchova, výchova k myšlení a globálních souvislostech

-rozvoj klíčových kompetencí – kompetence k učení, kompetence komunikativní, kompetence řešení problému,

5.1. Scénář edukačního programu v muzeu

1. Vstupní evokace

1.1. (5-10min)

Stojíme zde v muzeu Jana Ámose Komenského před expozicí školních tříd. Tak zkusíme takovou malou aktivitu. Postavte se do kruhu , ať na sebe všichni dobře vidíte.

Znáte hru asociace? Když řeknu nějaké slovo, řeknete další, které se vám vzápětí vybaví jako třeba když řeknu PES, někomu se vybaví KOČKA, a další bude reagovat na slovo, které bylo vysloveno před ním. Rozumíte všichni? Ano? Tak začínáme..... ŠKOLA....

1.2. Tak to byla rychlost. Řekli jste zde hodně zajímavých věcí kolem tématu ŠKOLA. Troufne si někdo vyjmenovat všechna slova, která zde zazněla?

rozdání pracovních listů, které zároveň slouží i jako učební pomůcka, kterou využijí dále ve výuce

2. Hlavní část programu: proměna stylu výuky a pomůcek od dob Jana Ámose Komenského, habsburské monarchie, první republiky a 50. let 20. století.

2.1 Jan Ámos Komenský (15min)

Za dob Jana Ámose Komenského nebylo vzdělání samozřejmostí, ne každý mohl chodit do školy a dívky se mohly vzdělávat jen doma. Školy měla na starosti převážně církve a podle toho se i odvíjelo učivo a stupně vzdělání. Nejvyšší vzdělání se dalo získat pouze v klášterech a zahrnovalo i výuku latiny, ale aby jste se mohli dostat až tak daleko museli jste ovládat tři základní dovednosti

Bez kterých základních dovedností se neobejdete ve vašem studiu?

Instalace třídy ze 17. století byla rekonstruována podle dobových vyobrazení školní třídy, zejména podle Komenského spisů Orbis pictus a Vestibulum. K věrohodné evokaci dobové učebny přispívají prkenná podlaha, dřevěný trámový záklopový strop, dřevěné dveře i kopie renesančních bílo-zeleně glazovaných kachlových kamen.

V místnosti osvětlované přes „renesanční“ okno je umístěn dlouhý dřevěný stůl, lavice a řečnický pult (katedra). Na stěnách se nacházejí učební pomůcky – tabule s notovými linkami se zápisem Komenského Ukolébavky, Komenského mapa Moravy, didaktické obrázky, sluneční hodiny a citáty z Bible kralické.

Využijte abecedu, kterou máte ve svých pracovních listech a pokuste se přeložit některý z citátů z Bible Kralické, které vidíte na stěnách....

Není vůbec lehké psát takto zdobným písmem, proto si do rámečku pod abecedu zkuste napsat alespoň vaše iniciály.

Když se na vaše iniciály podíváte, vybavíte si, kde najdete takto zdobná počáteční písmena?

.....prostor na odpovědi

1448 říká vám toto datum něco? (náповěda-Něco zásadního pro šíření gramotnosti a kultury po světě....

2.2 Měšťanská třída a kabinet učitele za Rakouska - Uherska (15min)

První místnost tvoří instalovaný přírodovědný školní kabinet z přelomu 19. a 20. století. V prosklených skříních jsou umístěny učební pomůcky z různých oborů: Na stěnách jsou mj. reliéfní plastické obrazy ptáků, vyráběné v brněnském ateliéru J. Schrolla, plastická mapa Olomoucka a učební pomůcka do dějepisu s typologicky uspořádanými archeologickými nálezy, kterou pro školy sestavil profesor Slovanského gymnázia v Olomouci Jan Havelka. V kabinetě se také nachází stůl učitele a stojan na zavěšení nástěnných školních tabulí s několika obrazy zvířat. Atmosféru doby doplňují litinová kamna, telefonní a telegrafní přístroj.

Právě se nacházíte v kabinetu učitele měšťanské školy. Ač se vám to může zdát neuvěřitelné tak zde nenaleznete ani projektor ani internet, tudíž potřeboval pro své žáky jiné pomůcky pro lepší pochopení učiva.

Zde mám pro vás pár obrázků vynálezů, zkuste je seřadit podle data objevení nebo vynalezení a tak zjistit, jestli se o nich v této třídě mohli také učit.... ale protože je vás hodně rozdělím vás do menších skupinek

..... prostor pro splnění úkolu a hledání vynálezu v kabinetu

Když jste hledali vynálezy mezi učebními pomůckami našli jste něco u čeho vůbec netušíte k čemu to sloužilo?

Z kabinetu lze nahlédnout do školní třídy s originály školního nábytku a školních pomůcek, běžných při vyučování do roku 1914. Vepředu se nachází stupínek s katedrou a tabulí na stojanu. Střed místnosti tvoří dlouhé lavice (tzv. škamny), na kterých jsou položeny dobové sešity, břídlíkové psací tabulky, výkresy a psací potřeby. Na přední stěně visí krucifix, portrét císaře Františka Josefa I. A Komenského mravoučné desatero. Ostatní stěny zdobí zeměpisné mapy Rakouska-Uherska, Moravy a Slezska a dále dobové školní obrázky od Karla Slavoje Amerlinga.

Vybavení třídy nám může napovědět, že církev měla stále vliv na úroveň vzdělání. Církev byla velice úzce spjata s monarchií a tak není divu, že vedle portrétu císaře pána nesmí chybět ani kříž.

Oproti 17. století se ale něco zásadně změnilo... povinná školní docházka. Školu navštěvovali jak chlapci tak i dívky. A při porušení kázně nechyběla rákoska, což si dnes asi neumíte vůbec představit.

Po stranách vstupu do třídy je zavěšen školní řád z počátku 20. století a na protější straně školní zvonek.

Na školní řád se právě teď zaměříme. Určitě si vzpomenete na každoroční čtení školního řádu. Je opravdu hodně dlouhý. Ale zde můžete vidět, že vše důležité se vešlo na jedinou stránku. Pozorně si ho pročtete a najdete v něm pravidlo, které bychom mohli využít i v dnešní době.

.....prostor pro splnění úkolu

K čemu tedy sloužil školní řád? Liší se od toho, který znáte, něčím?

..... mini diskuze

2.3 Třída 1. republiky (15min)

Vznikem československé republiky se ve školství hodně změnilo. Zodpovědnost za vzdělávání přebíral stát a ten se snažil probudit v dětech silné vlastenectví a lásku k Československu. Proto na čelní stěně vedle tabule visí obraz prvního československého prezidenta T. G. Masaryka a ve výklenku vlevo stojí Masarykova socha od sochaře Josefa Bajáka. Na stěnách je zavěšen velký státní znak a obraz se symboly zemí Československé republiky a heslem „Od Šumavy k Tatrám“.

Označte ve svém pracovním listě jednotlivé státní symboly, které ve třídě najdete.

Dále mapa Republiky československé s Podkarpatskou Rusí, plastické mapy ostravské firmy Falco a didaktické obrazy připomínající události spojené se vznikem Československa a legionáři.

Celodřevěné lavice jsou určeny pro dva žáky a jsou připevněny k podlaze, mají nepohyblivou desku na sezení, samostatné opěradlo jen v poslední řadě (v ostatních řadách se žáci opírali o lavice za nimi) a šikmou psací desku. U horního okraje lavice je žlábek, kam žáci odkládali tužky a pera, a otvor pro kalamář,

Sedněte si do lavice a použijte připravené psací potřeby a zkuste podle abecedy napsané na tabuli své iniciály na vyznačené místo v pracovním listu.

Jak se toto písmo liší od písma ze 17. století? V čem je jednodušší a proč?

Jestli si jste jisti, že poznáte které písmeno vzniklo z kterého můžeme si zahrát jednoduché pexeso, na kterém budete hledat písmeno 17.století a písmeno z 1. republiky.

Na lavicích jsou rozmístěny ukázky dobových učebnic. Ve velké prosklené skříni se nachází školní pomůcky pražské firmy Logia a dalších menších firem.

2.4. Třída 50.let 20.století (15min)

Na stěnách jsou vyvěšena oslavná hesla k přátelství se Sovětským svazem a citát Vladimíra Iljiče Lenina „Učit se, učit se, učit se!“, dále školní nástěnná mapa republiky, dějepisné obrazy připomínající témata osvobození našich zemí Rudou armádou v roce 1945 a Vítězný únor 1948, a také kompletní soubor školních didaktických obrazů Živá abeceda, který byl vydán v roce 1953. V pravém rohu místnosti je umístěn pionýrský koutek s pionýrskou symbolikou (vlajka, prapory, bubínek, trubka).

Na nástěnce lze sledovat informace o organizované brigádnické činnosti dětí (sběr, úklid pomoc v zemědělství). Uprostřed třídy se nacházejí lavice s litinovými boky a s odklápěnými sedadly, vepředu je pracovní místo učitele a vedle něj velké počítadlo na stojanu, a rovněž umývadlo a džbán na vodu. Na lavicích jsou rozmístěny ukázky dobových učebnic k různým vyučovacím předmětům.

Prosím vás, jakmile teď vstoupíte do poslední místnosti, nerozhlížejte se, jen se mlčky usadte do lavic a zavřete oči. Je to zcela dobrovolné, kdo toto absolvovat nechce, poprosím ho, aby byl celou dobu potichu a nerušil ostatní v zážitku.

zazvoní, a žáci otevrou oči. Jejich doprovod začne výuku, kterou zažíval on sám na základní škole v době komunismu. Po pár minutách trochu jiného režimu vyučujícího zastavím.

Když jste otevřeli oči, co vás napadlo jako první? Líbí se vám výzdoba ve třídě? Chtěli byste prožít školní docházku v této době?

Prostor pro diskuzi

3. Závěrečná reflexe

(10 – 20 min)

v jaké době byste se chtěli vzdělávat?

Bez jakých školních pomůcek si neumíte představit dnešní výuku a které věci byste znova zavedli?

Pomůcky

pracovní listy, psací potřeby, vystavené exponáty, hra časová osa, písmenné pexeso,

5.2. Scénář edukačního programu ve školní třídě

Anotace

Cílem animačního programu je žákům vyššího gymnázia a střední školy pedagogické přiblížit vývoj vzdělávání ve školách od 17. století po 50. léta 20. století, tak aby dokázal zhodnotit styl a úroveň výuky a školních pomůcek, aby žák dokázal napodobit vývoj písma jakožto základního učiva v každé době, a aby žák dokázal ocenit úroveň vzdělání, kterou má možnost získat. Vše proběhne ve třídě dané školy z důvodu velké vzdálenosti školy od muzea.

1. vstupní evokace

1.1. ukázka z filmu *Obecná škola: „jsem Igor Hnízdo“*

Třídu rozdělíme do 4 skupinek, dostanou 8 otázek z viděných filmů za které získají indicie pro další práci. Otázky budou pro všechny stejné. Žáci napíší odpověď ve skupinkách na papír a pak jej naráz zvednou se svou odpovědí.

1.2. ukázky z filmů/seriálů různého druhu vzdělávání.... (*Lízino štěstí*, *F. L. Věk*, *Rebelové*, *Bylo nás pět*, *Gyml*, *Probudím se včera a další*)

2. výstava je složena ze 4 tříd. Uvidíme jak se měnil styl výuky a pomůcek od dob J. Á. Komenského, habsburské monarchie, první republiky a 50. let 20. století

Proto ve třídě vytvořím čtyři stanoviště, která tyto třídy představí. Každá skupinka získané indicie zpracuje ke každé třídě, která se nachází v muzeu. Dostanou fotografie tříd, učební pomůcky z dané doby, fotografie důležitých osobností, té doby apod a budou muset zjistit o kterou ze tříd se jedná, poskládat všechny důležité informace a sdělit je spolužákům. Každý žák dostane svůj pracovní list, na kterém si chybějící informace bude zapisovat podle informací, které zaregistruje při představování ostatních tříd od svých spolužáků. Ten mu poté zůstane a bude s ním moc dále pracovat při běžné výuce.

2.1 Jan Ámos Komenský (17.století)

Za dob Jana Ámose Komenského nebylo vzdělání samozřejmostí, ne každý mohl chodit do školy a dívky se mohly vzdělávat jen doma. Školy měla na starosti převážně církve a podle toho se i odvíjelo učivo a stupně vzdělání. Nejvyšší vzdělání se dalo získat pouze v klášterech a zahrnovalo i výuku latiny, ale aby jste se mohli dostat až tak daleko museli jste ovládat tři základní dovednosti

INDICIE

- rok 1448 (nápověda-Něco zásadního pro šíření gramotnosti a kultury po světě....)
- úryvky z bible Kralické
- psací potřeby
- rákoska
- fotografie třídy
- fotografie J.Á. Komenského
- abeceda
- knihy

2.2 Měšťanská třída a kabinet učitele za R-U

První místnost tvoří instalovaný přírodovědný školní kabinet z přelomu 19. a 20. století. V prosklených skříních jsou umístěny učební pomůcky z různých oborů: Na stěnách jsou mj. reliéfní plastické obrazy ptáků, vyráběné v brněnském ateliéru J. Schrolla, plastická mapa Olomoucka a učební pomůcka do dějepisu s typologicky uspořádanými archeologickými nálezy, kterou pro školy sestavil profesor Slovanského gymnázia v Olomouci Jan Havelka. V kabinetě se také nachází stůl učitele a stojan na zavěšení nástěnných školních tabulí s několika obrazy zvířat. Atmosféru doby doplňují litinová kamna, telefonní a telegrafní přístroj.

Z kabinetu lze nahlédnout do školní třídy s originály školního nábytku a školních pomůcek, běžných při vyučování do roku 1914. Vepředu se nachází stupínek s katedrou a tabulí na stojanu. Střed místnosti tvoří dlouhé lavice (tzv. škamny), na kterých jsou položeny

dobové sešity, břídlíkové psací tabulky, výkresy a psací potřeby. Na přední stěně visí krucifix, portrét císaře Františka Josefa I. A Komenského mravoučné desatero. Ostatní stěny zdobí zeměpisné mapy Rakouska-Uherska, Moravy a Slezska a dále dobové školní obrázky od Karla Slavoje Amerlinga.

Vybavení třídy nám může napovědět, že církev měla stále vliv na úroveň vzdělání. Církev byla velice úzce spjata s monarchií a tak není divu, že vedle portrétu císaře pána nesmí chybět ani kříž.

Oproti 17. století se ale něco zásadně změnilo... povinná školní docházka. Školu navštěvovali jak chlapci tak i dívky. A při porušení kázně nechyběla rákoska, což si dnes asi neumíte vůbec představit.

Po stranách vstupu do třídy je zavěšen školní řád z počátku 20. století a na protější straně školní zvonek.

INDICIE

- školní řád
- fotografie třídy
- obraz císaře pána
- fotografie vynálezů
- model telegrafu
- krucifix
- mapa
- zvonek

2.3 Třída 1. republiky

Vznikem československé republiky se ve školství hodně změnilo. Zodpovědnost za vzdělávání přebíral stát a ten se snažil probudit v dětech silné vlastenectví a lásku k Československu. Proto

na čelní stěně vedle tabule visí obraz prvního československého prezidenta T. G. Masaryka a ve výklenku vlevo stojí Masarykova socha od sochaře Josefa Bajáka. Na stěnách je zavěšen velký státní znak a obraz se symboly zemí Československé republiky a heslem „Od Šumavy k Tatrám“.

Označte ve svém pracovním listě jednotlivé státní symboly, které ve třídě najdete.

Dále mapa Republiky československé s Podkarpatskou Rusí, plastické mapy ostravské firmy Falco a didaktické obrazy připomínající události spojené se vznikem Československa a legionáři.

Celodřevěné lavice jsou určeny pro dva žáky a jsou připevněny k podlaze, mají nepohyblivou desku na sezení, samostatné opěradlo jen v poslední řadě (v ostatních řadách se žáci opírali o lavice za nimi) a šikmou psací desku. U horního okraje lavice je žlábek, kam žáci odkládali tužky a pera, a otvor pro kalamář,

INDICIE:

- fotografie třídy
- státní znak
- kalamář a pero
- mapa
- socha T.G. Masaryka
- abeceda
- školní řád
- písmo

2.4. třída 50.let 20.století

Na stěnách jsou vyvěšena oslavná hesla k přátelství se Sovětským svazem a citát Vladimíra Iljiče Lenina „Učit se, učit se, učit se!“, dále školní nástěnná mapa republiky, dějepisné obrazy připomínající témata osvobození našich zemí Rudou armádou v roce 1945 a Vítězný únor 1948, a také kompletní soubor školních didaktických obrazů Živá abeceda, který

byl vydán v roce 1953. V pravém rohu místnosti je umístěn pionýrský koutek s pionýrskou symbolikou (vlajka, prapory, bubínek, trubka).

Na nástěnce lze sledovat informace o organizované brigádnické činnosti dětí (sběr, úklid pomoc v zemědělství). Uprostřed třídy se nacházejí lavice s litinovými boky a s odklápěcími sedadly, vepředu je pracovní místo učitele a vedle něj velké počítadlo na stojanu, a rovněž umývadlo a džbán na vodu. Na lavicích jsou rozmístěny ukázky dobových učebnic k různým vyučovacím předmětům.

INDICIE:

- portrét Klementa Gottwalda
- červené nástěnky
- propagační hesla komunistické strany
- Leninův výrok : UČIT SE, UČIT SE, UČIT SE
- fotografie dobové třídní lavice
- obrázky abecedy
- komunistické letáky
- učebnice

3. Závěrečná reflexe

V jaké době byste se chtěli vzdělávat?

Bez jakých školních pomůcek si neumíte představit dnešní výuku a které věci byste znova zavedli?

Použité pomůcky:

-fotografie tříd,exponátů, ruční papír, psací potřeby, knihy a učebnice, hra časová osa, písmenné pexeso, ukázky z filmů

3.3. Metodický doprovod muzejní prezentace – muzejní kufřík

3.3.1 Pracovní listy

Vytvořené pracovní listy jsou určeny jako podpůrný materiál pro výstavu v rámci stálé expozice v Komenského muzeu v Přerově.

Skládá se z osmi listů věnujícím se jednotlivým třídám v expozici školních tříd. Jednotlivé úkoly, které žákům přibližují způsob a cíle vzdělávání v daných obdobích jsou doplněné základními informacemi dokreslující dobovou situaci.

Zaměřila jsem se na proměnu písma, vybavenost tříd, školní řády a učebních pomůcek.

První list slouží k podpoře vstupní evokace – navázání kontaktu s návštěvníky expozice. Poté následují listy věnované každé z místností stálé expozice školních tříd. Poslední list dává návštěvníkům prostor pro zhodnocení stylů výuky představených v expozici a možnosti si v Závěrečném kolečku říci, ve které době a proč by se návštěvník chtěl vzdělávat.

ŠKOLA ZÁKLAD ŽIVOTA

- Pracovní listy k interaktivní komentované prohlídce stálé expozice školních tříd muzea J.A. Komenského v Přerově
- Pro žáky vyššího gymnázia a středních pedagogických škol vytvořila Bc. Barbora Pavelková

1. Nakresli svoji ideální třídu (bez čeho si ji nedovedeš představit?)

2. Funkce školy

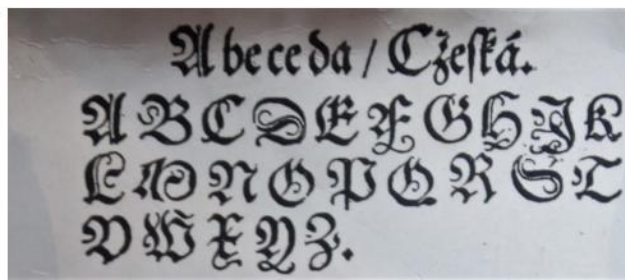
TŘÍDA Z DOB J.A. KOMENSKÉHO

3.

Překlad textu

4.

Najdi a napiš své iniciály

5.

Zdobené písmo (iniciály) nejčastěji najdu

2

1447

28.3
1592
J.A.K

Počátek 17. století

- v českých zemích hustá síť škol různé úrovně
- městské školy vyučovaly abecedu, čtení a psaní
- mezi nejlepší školy patřily jezuitské, bratrské, později i plaristické
- partikulární se zaměřovaly na trivium (logika, gramatika, rétorika) a kvadrivium (aritmetika, geometrie, hudba, astronomie)
- do škol chodili jen chlapci

6. 3 základní znaky vzdělanosti v každé době jsou:

ČÍST

POZDRAVIT

PSÁT

OČISTIT SI BOTY

POUŽÍT FLUSAČKU

POČÍTAT

7.

Nádoby na fotografii sloužily

- **na ohřívání oběda**
- **k výrobě inkoustu**
- **rozechřívání vosku na výrobu svíček**

3

RAKOUSKO - UHERSKO

8. Školní řád slouží

9. Najdi v expozici školní řád, přečti si čím se musely děti řídit a najdi pravidlo, které bys uvítal v dnešních školních řádech

KABINET UČITELE

- 10.** Pořádně si prohlédni vystavené exponáty. Zkus najít takový, o kterém nic nevíš, ale přitom tě zaujal. Zkus ho nakreslit, nebo popsat.

- 11.** Najdeš mezi exponáty předmět, který můžeš najít v kabinetu učitelů? Víš kdy byly vynalezeny? Tipy si.

5

12.

Posaď se do lavice a podle vzoru na tabuli napiš své iniciály

13. Do fotografie vyznač

- 1. Státní znak**
- 2. Standartu prezidenta**
- 3. Kříž**
- 4. Fotografie prezidenta**

6

50. LÉTA 20. STOLETÍ

- 14.** Posad' se do lavice a pozorně si prohlédni všechny stěny ve třídě. Hodně se od ostatních tříd liší.

- 15.** Který ze sloganů ve třídě Ti již někdo řekl? Připomeň si ho:

ZÁVĚREM

16. Nepochybující vybavení třídy:

POČÍTAČ

TABULE

RÁKOSKA

LAVICE

PROJEKTOR

STŮL

KŘÍDY

UČEBNICE

HOUBA

KŘÍŽ

UMYVADLO

17. V které třídě by se Ti nejlépe učilo? Proč?

3.3.2. Edukační hra

ABECEDNÍ PEXESO DO AKTOVKY

Obsahuje 52 bílých dlaždiček vyrobených na 3D tiskárně z plastu o velikosti 50x50x3mm, se zlatě psanými písmeny akrylovou barvou a zafixovány závěrečným akrylovým lakem, tak abych zachovala hladký a otěru odolný povrch.

Pro své pexeso jsem použila velká psací písmena České abecedy ze 17.století a z doby První republiky, která jsou součástí stálé expozice dějin pedagogiky v muzeu Jana Ámose Komenského v Přerově.

Tato edukační pomůcka je vhodná pro všechny návštěvníky bez ohledu věku, počet návštěvníků, a lze ji i využít při práci s návštěvníky se speciálními potřebami, nebo žáky ve třídě, tak aby se žák či účastník programu zorientoval ve vývoji písma a dokázal jej aplikovat například při čtení starých knih.

I když se jedná primárně o Pexeso, lze vytvořit i jiné hry doplňující edukační pracovní list:⁵²

1. Návštěvníci hledají po expozici kachličku s iniciálou svého jména popřípadě i svého kamaráda a napíší si ho do pracovního listu, který jim pak zůstane.
2. Návštěvníci si vytáhnou z aktovky jedno písmeno a pokusí se ho identifikovat a napíší si ho a ozdobí jako iniciálu v knize
3. Návštěvníci se pokusí bez nápovědy sestavit celou abecedu, poté si ji mohou zkontrolovat dle abecedy, která je součástí expozice
4. Část dlaždic schováme v expozici, a návštěvník se doplňuje písmena v abecedě, kterou má natištěnou na svém pracovním listu
5. Návštěvník si najde svou iniciálu a vytvoří si návrh na svou pečeť/tetování/značku na učební pomůcky (vhodné využít ve škole při výtvarné výchově)

⁵²Viz předchozí kapitola

Závěr:

V první části své diplomové práce jsem se zaměřila na vymezení faktorů na výchovnou teorii a praxi, neboť chybí dochované písemné prameny z dob před záměrnou industrializací (kolo, výroba bronz, výroba železa) dále jsem stanovila geopolitický prostor, který jsem sledovala z hlediska vývoje dějin se zvláštním důrazem na řeckou a římskou kulturu a pedagogickou tradici nástupnických států nebo státních útvarů po rozpadu Západořímské říše 476 n. l. a kolonizaci kočovných národů usidlujících se v průběhu 6. - 9. stol. n. l. na území právě této říše. U písemně zaznamenaných výchovných teorií jsem se snažila postihnout pedagogické cíle, metody, prostředky a organizační strukturu, a filosofický systém, na kterém byla tato pedagogika založena včetně významných představitelů.

V druhé části jsem se zaměřila na muzejní instituce zabývající se dějinami pedagogiky, kterými jsou Národní pedagogické muzeum a knihovna Jana Ámose Komenského v Praze a Komenského muzeum v Přerově. Za pomoci tamních muzejních pedagožek jsem zanalyzovala jejich výukové programy, zda splňují důležitá kritéria, jakými jsou rozsah a hloubka prezentovaných informací, propojení programů s příslušným RVP, správně zvolené metody pro uváděnou cílovou skupinu a využití audiovizuální techniky.

Na základě těchto analýz a po návštěvě muzea v Přerově jsem ve třetí a poslední části své diplomové práce vytvořila svůj vlastní výukový program s pomocí muzejního kufříku se zaměřením na cílovou skupinu žáků vyšších gymnázií do stálé expozice školních tříd ve dvou verzích. První verze programu je určena k realizaci přímo v muzeu a druhá pro realizaci přímo ve třídě, když by nebyla realizovatelná návštěva muzea. Celý program jsem doplnila pracovními listy a edukační hrou v podobě písemného pexesa s různými variantami.

V případném rozšiřování práce, bych se více do hloubky zaměřila na pedagogiku jednotlivých filosofů, v průběhu dějin a jejich přesahem do současné pedagogiky.

Zdroje:

HÁBL, Jan a Kamil JANIŠ. *Přehled dějin pedagogiky*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. ISBN 978-80-7435-044-3.

JŮVA, Vladimír a Vladimír JŮVA. *Stručné dějiny pedagogiky*. 5. rozš. vyd. Brno: Paido, 2003. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-7315-062-x.

KASPER, Tomáš a Dana KASPEROVÁ. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada, 2008. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2429-4.

SOMR, Miroslav a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987.

FROMM, Erich. *Obraz člověka u Marxe*. Brno: L. Marek, 2004. ISBN 80-86263-53-3

KNOTOVÁ, Renáta a Richard KNOT. *Charles Darwin*. Praha: Horizont, 1989. Medailóny. ISBN 80-7012-019-3.

PACLT, Jiří. *Carl Linné*. Praha: Orbis, 1947. Kdo je.

ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky: vysokoškolská příručka pro studenty vysokých škol připravujících učitele*. 2.dopl.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství).

ANTONÍN, Robert, Michaela ANTONÍN MALANÍKOVÁ, Jarmila BEDNAŘÍKOVÁ, et al. *Starší dějiny pro střední školy*. Brno: Didaktis, 2018-. ISBN 978-80-7358-290-6.

PIEPER, Josef. *Scholastika*. Praha: Vyšehrad, 1993. ISBN 80-7021-131-8.

KOPÁČ, Jaroslav a Miroslav RIEDL. *Materiály ke studiu dějin pedagogiky (1868–1914)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967.

KOVÁŘÍČEK, Václav. *Materiály k dějinám pedagogiky*. Olomouc: Universita Palackého v Olomouci, 1970.

MORKES, František. *Učitelé a školy v proměnách času (Pokus o základní chronologii 1774–1946)*. Plzeň: Pedagogické centrum Plzeň, 1999. ISBN 80-7020-051-0.

VÁŇOVÁ, Růžena, Karel RÝDL a Josef VALENTA. *Výchova a vzdělání v českých dějinách*. Praha: Karolinum, 1992. ISBN 80-7066-607-2.

OPPENHEIM, A. Leo. *Starověká Mezopotámie: portrét zaniklé civilizace*. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0749-0.

KLÍMA, Josef. *Společnost a kultura starověké Mezopotámie*. 2. dopl. a oprav. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963.

OLIVA, Pavel. *Sparta a její sociální problémy*. Praha : Academia, 1971

BAREŠ, Ladislav; VESELÝ, Rudolf; GOMBÁR, Eduard. *Dějiny Egypta*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-971-3.

OLIVA, Pavel. *Kolébka demokracie : dějiny a kultura klasického Řecka 5.–4. století př. n. l.* Praha : Arista, 2000. ISBN 80-86410-04-8.

HRADEČNÝ, Pavel a Konstantinos TSIVOS. *Dějiny Řecka 2.*, dopl. a rozš. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-840-7.

BAUER, Jan a Zdeněk VOLNÝ. *Toulky minulostí světa*. Druhý díl, [Zlatá éra dějin: starověké Řecko]. Praha: Baronet, 2000. ISBN 80-238-5708-8.

DONADONI, Sergio. *Egyptský člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2006. Člověk a jeho svět (Vyšehrad). ISBN 80-7021-813-4.

DAVID, A. Rosalie. *Náboženství a magie starověkého Egypta*. Přeložil Hana VYMAZALOVÁ. Praha: BB/art, 2006. ISBN 80-7341-698-0.

BAUER, Jan. *Toulky minulostí světa*. Díl 3, Zlatá éra dějin : starověký Řím. Praha: Via Facti, 2001. ISBN 80-238-7462-4.

RAPP, Francis. *Církev a náboženský život Západu na sklonku středověku*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996. ISBN 80-85959-15-1.

VOLNÝ, Zdeněk, ed. *Toulky minulostí světa*. Pátý díl. Praha: Via Facti, 2003 . ISBN 80-239-1138-4

SPUNAR, Pavel. *Kultura středověku*. 2. pozm. a dopl. vyd. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0547-1.

PIEPER, Josef. *Tomáš Akvinský: život a dílo*. Praha: Vyšehrad, 1997. Orientace. ISBN 80-7021-224-1.

CAMERON, Rondo E. *Stručné ekonomické dějiny světa: od doby kamenné do současnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1996. ISBN 80-85865-21-1.

FRAIS, Josef. *Reformy Marie Terezie a Josefa II.: (nejen v českých a moravských zemích)*. Třebíč: Akcent, 2005. ISBN 80-7268-337-3.

HANZAL, Josef. *Ferdinand Kindermann: (1740-1801) : školský reformátor a osvícenský duchovní*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. Knižnice vyšehradské kapituly. ISBN 80-7192-366-4.

OGORODNIKOV, Ivan Trofimovič a Pavel Nikolajevič ŠIMBIREV. *Pedagogika*. Vyd. 2., přeprac. a dopl. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1952. Pedagogická přítomnost.

ŠOBÁŇ, Marek, David HRBEK a Vladimír HAVLÍK. *Škola muzejní pedagogiky 6*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. ISBN 978-80-244-1871-1.

ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní edukace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3003-4

ŠOBÁŇOVÁ, Petra a Květoslava MUSILOVÁ, ed. *Kultura, umění a výchova: výběr z textů 2013-2016 : muzejní a galerijní pedagogika : edukace v kultuře*. Olomouc: Česká sekce INSEA, 2018. ISBN 978-80-904268-3-2.

HORÁČEK, Radek: *Galerijní animace a zprostředkování umění*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 1998. ISBN 80-7204-084-7

ŠOBÁŇOVÁ, Petra a Michaela JOHNNOVÁ ČAPKOVÁ. *Plánování edukačních aktivit v muzeu: od strategického plánu k přípravě edukačního programu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4626-4.

Internetové zdroje:

MORKES, František. Proměny povinné školní docházky. Učitelské noviny[online].2010, (33), [cit. 2017-02-25]. Dostupné z: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=5492>

Úvod do pedagogiky | Pedagogická fakulta. *Informační systém* [online]. Dostupné z: https://is.muni.cz/elportal/estud/pedf/ps09/uvod_ped/web/index.html

Nejstarší kresba v Býčí skále | Moskyt. *Moskyt* | *Geograficko Badatelský Magazín* [online]. Copyright © Moskyt 2000 [cit. 14.03.2021]. Dostupné z: <https://www.moskyt.net/nejstarsi-kresba-byci-skale>

RVP pro gymnázia, Národní pedagogický institut České republiky (dříve Národní ústav pro vzdělávání). *Národní pedagogický institut České republiky (dříve Národní ústav pro vzdělávání)* [online]. Copyright © [cit. 19.03.2021]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-gymnazia>

95/1948 Sb. Zákon o základní úpravě jednotného školství (školský zákon). *Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění* [online]. Copyright © AION CS, s.r.o. 2010 [cit. 06.05.2021]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-95>

226/1922 Sb. - Beck-online. *Beck-online - beck-online* [online]. Copyright © 2009 [cit. 06.05.2021]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgizf6mrsqywt>

„Metla vyhání děti z pekla.“ Velký říšský zákon před 150 lety vedl ke konci tělesných trestů ve školách | iROZHLAS - spolehlivé zprávy. *iROZHLAS - spolehlivé a rychlé zprávy* [online].

Copyright © 1997 [cit. 17.05.2021]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/skolstvi-150-let-osmilet-a-skolni-dochazka-telesne-tresty_1905140855_ako

Vzdělávací programy muzeum | NPMK. *Úvod* | *NPMK* [online]. Copyright © [cit. 6.5.2021]. Dostupné z: <https://www.npmk.cz/pro-skoly/vzdelavaci-programy/muzeum>

Školní třída z 50. let 20. století · Muzeum Komenského v Přerově. *Přerov muzeum · Muzeum Komenského v Přerově* [online]. Dostupné z:

<https://prerovmuzeum.cz/program-a-aktuality/stale-expozice/stale-expozice/skolni-trida-z-50-let-20-stoleti>

Školní třída a kabinet měšťanské školy z doby Rakousko-Uherska · Muzeum Komenského v Přerově. *Přerov muzeum · Muzeum Komenského v Přerově* [online]. Dostupné z:

<https://prerovmuzeum.cz/program-a-aktuality/stale-expozice/stale-expozice/skolni-trida-a-kabinet-mestanske-skoly-z-doby-rakousko-uherska>

Školní třída ze 17. století (z doby Komenského) · Muzeum Komenského v Přerově. *Přerov muzeum · Muzeum Komenského v Přerově* [online]. Dostupné z:

<https://prerovmuzeum.cz/program-a-aktuality/stale-expozice/stale-expozice/skolni-trida-ze-17-stoleti-z-doby-komenskeho>

Školní třída a kabinet měšťanské školy z doby Rakousko-Uherska · Muzeum Komenského v Přerově. *Přerov muzeum · Muzeum Komenského v Přerově* [online]. Dostupné z:

<https://prerovmuzeum.cz/program-a-aktuality/stale-expozice/stale-expozice/skolni-trida-a-kabinet-mestanske-skoly-z-doby-rakousko-uherska>

Školní třída z doby 1. republiky (1918–1938) · Muzeum Komenského v Přerově. *Přerov muzeum · Muzeum Komenského v Přerově* [online]. Dostupné z:

<https://prerovmuzeum.cz/program-a-aktuality/stale-expozice/stale-expozice/skolni-trida-z-doby-1-republiky-19181938>

„Egyptské Pompeje.“ Archeologové v Luxoru objevili 3400 let zapomenuté staré město | iROZHLAS - spolehlivé zprávy. *iROZHLAS - spolehlivé a rychlé zprávy* [online]. Copyright © 1997 [cit. 27.05.2021]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/egypt-luxor-archeologove-vykopavky-nalez-stare-mesto_2104090912_aur

Seznam příloh:

Fotografie č. 1: Rekonstrukce třídy 17. století z dob Jana Ámose Komenského

Fotografie č. 2: Třída z dob Rakouska – Uherska

Fotografie č. 3: Kabinet z dob Rakouska- Uherska

Fotografie č. 4: Třída z dob První republiky (1918-1938)

Fotografie č. 5 : Třída z 50.let 20.století

Fotografie č. 6: Muzejní kufřík

Přílohy:

Fotografie č. 1: Rekonstrukce třídy 17. století z dob Jana Ámose Komenského

Fotografie č. 2: Třída z dob Rakouska - Uherska

Fotografie č. 3: Kabinet z dob Rakouska- Uherska

Fotografie č. 4: Třída z dob První republiky (1918-1938)

Fotografie č. 6: Muzejní kufřík

